

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ“

Петър Илианов Кичашки

**КОНСТИТУЦИОННО ПОЛОЖЕНИЕ НА
ХОРАТА С УВРЕЖДЕНИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

*за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ по професионално направление 3.6. Право
(Конституционно право)*

Научен ръководител:

проф. д.н. Георги Близнашки

Благоевград

2023 г.

Докторантът е зачислен в самостоятелна форма по докторска програма „Конституционно право“ от научна област 3. Социални, стопански и правни науки, проф. направление, шифър 3.6. Право, съгласно заповед № 548/12.03.2020 г. на ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“. Темата на дисертационния труд е „Конституционно положение на хората с увреждания“, с научен ръководител проф. д.н. Георги Близнашки.

Трудът е обсъден и насочен за публична защита на заседание на Катедра „Публичноправни науки“ в Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на 23.06.2023 г. На основание заповед на ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ е утвърден състав на научното жури и е определена дата за провеждане на открито заседание за защита на дисертационния труд.

Вътрешни членове на научното жури:

Доц. д-р Манол Станин, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Доц. д-р Веселина Бучкова, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Резервен член: Доц. д-р Маргарита Чешмеджиева, ЮЗУ „Неофит Рилски“

Външни членове на научното жури:

Проф. д-р Дарина Зиновиева, ИДП при БАН

Доц. д-р Деяна Марчева, НБУ

Доц. д-р Христо Паунов, ПУ "Паисий Хилендарски"

Резервен член: Проф. д-р Красимира Средкова, СУ "Св. Климент Охридски"

На дата 12.10.2023 г. от 11:00 ч. ще бъде проведено открито заседание на научното жури за защита на дисертационния труд.

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в ПИФ на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на адрес: гр. Благоевград, пл. Г. Измирлиев-Македончето № 1, и на интернет страницата на университета: www.swu.bg.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на научния труд
2. Предмет на научния труд
3. Цели и задачи на научния труд
4. Методология на научно-изследователската работа
5. Обем и структура на научния труд
6. Библиография

II. Съдържание на научния труд

Увод

Първа глава. *Правно-исторически преглед на положението на хората с увреждания*

Втора глава. *Модели на регулиране и конституционно положение на хората с увреждания*

Трета глава. *Необходимостта от “троен конституционен тест” на политиките за хората с увреждания*

Заклучение

III. Приносни моменти

IV. Публикации, свързани с дисертационния труд

I. **Обща характеристика на дисертационния труд**

1. **Актуалност на научния труд**

Актуалността на настоящето изследване се обуславя от *три групи* обстоятелства.

Първата е неразделно свързана със състоянието, в което се намира българското научно разбиране по този актуален правен, политически и обществен въпрос. **Голяма част от съществуващите правни изследвания имат тесен предметен обхват и са посветени на отделни аспекти от защитените права на хората с увреждания, като например въпросите на работоспособността. В други, проблемите на хората с увреждания са разглеждани в едър план – от гледна точка на състоянието на правата на човека.** В конституционната теория не е отделяно специално внимание на правата на хората с увреждания и тяхното конституционно положение. Липсва и анализ за съответствието на дадени законови норми и институти, които се отнасят до хората с увреждания, с конституционните разпоредби, включително в светлината на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

Втората група е пряко свързана с динамичните обществени отношения в сферата на уврежданията, които се развиват на международната арена след края на Втората световна война. Вижда се явен идеологически и политически сблъсък между двата основни модела, а именно медицинският и социалният, които се използват като обяснителна схема за обществения феномен на уврежданията. Тези два модела не са единствените, но изглежда в международната общност съществува известен консенсус, че именно през тези

две разбирания най-цялостно могат да се търсят решения на проблемите, пред които са изправени хората с увреждания. Преобладаващата част от модерните държави въвеждат в правния си мир един от тези два модела или форма на симбиоза между тях, за да се създадат необходимите правни защити за хората с увреждания. Същевременно и двата модела са в известна степен непълни и в определени аспекти взаимоизключиващи се. В този смисъл е необходим критичен преглед и анализ на съществуващите модели от гледище на конституционната уредба.

Третата група обстоятелства, които обуславят актуалността на настоящото изследване, са свързани със състоянието на конституционната уредба, засягаща хората с увреждания. Правата на хората с увреждания са изрично включени едва в действащата Конституция. Търновската конституция, бидейки най-ранният модерен български конституционен текст, не отделя специално внимание на ролята и мястото на хората с увреждания в обществото. Социалистическите конституции от 1947 и 1971 г. от своя страна въвеждат правото на българските граждани да бъдат социално осигурени и да получават пенсия при наличието и на обстоятелството „инвалидност“. Действащата българска Конституция обаче обръща специално внимание на хората с увреждания и създава правни институти и разпоредби, които защитават правата на хората с увреждания. Те имат своята първооснова във водещите конституционни принципи и ценности, прогласени още в преамбюла на Конституцията, а именно – социалната държава и достойнството на личността.

Важно е да се отбележи, че уврежданията и разбиранията за тях търпят своята отчетлива обществена еволюция, която все още не е открила мястото си в действащата българска Конституция. Пример в тази посока е разбирането за оценката за работоспособност на хората с увреждания. Действащата законова

и подзаконова уредба у нас предвижда едностранна и императивна държавна намеса в личната сфера на хората с увреждания – държавата определя дали и доколко те имат право на труд, взема решение вместо тях и ограничава или изключва напълно тяхното участие в пазара на труда. В същото време, конституционно гарантираната свобода на личността включва освен всичко друго и свободата на избор и преценка относно упражняването на труд.

2. Предмет на научния труд

Предмет на изследването са конституционното положение и правата на хората с увреждания, техният исторически генезис, развитие и актуално състояние. Изследването се концентрира върху взаимовръзката между правата на хората с увреждания и основните конституционни ценности и принципи като достойнството на личността, социалната държава и в по-общ план - съдържащата роля на Конституцията като гаранция срещу прекомерна и непропорционална държавна намеса в личната сфера на индивида. Специално внимание е обърнато на релевантните международни правни норми, направен е сравнително-конституционен преглед и са изведени предложения *de lege ferenda*.

3. Цели и задачи на научния труд

Целта на изследването е:

а) да бъдат анализирани правните концепции за увреждането и защитата на правата на хората с увреждания според Конституцията и в контекста на тяхното историческо развитие и актуални тенденции в международен аспект.

б) да бъдат обсъдени някои правни и конституционни аспекти, свързани с правата на хората с увреждания в контекста на евентуалната колизия между конституционните разпоредби и законовата уредба, както и с оглед на нормите на Конвенцията за правата на хората с увреждания, които подлежат на хармонизиране с вътрешното законодателство в страната.

в) да се развият и изведат и някои предложения *de lege ferenda*, които да запълнят съществуващи дефицити в правната уредба. Те включват гаранции за свободата на личността на хората с увреждания, механизми за овластяване на представителите на тази група да вземат сами житейските си решения и др.

Основни задачи на изследването са:

а) да се изследват историческият генезис, основните международни и български тенденции в нормативното отношение към правата на хората с увреждания, както и да се разгледа увреждането като правен феномен;

б) да се изследват правата на хората с увреждания, гарантирани от българската Конституция, от гледище на достойнството на личността като изконна конституционна ценност;

в) да се анализира съответствието на вътрешното законодателство за правата на хората с увреждания със стандартите, установени от Конституцията и международните актове и на тази плоскост да бъдат предложени идеи за усъвършенстване на законодателството *de lege ferenda*.

4. Методология на научно-изследователската работа

Методологията, която е използвана в настоящия дисертационен труд, включва:

- **Историческия и сравнителноправния метод**, които са използвани при разглеждането на генезиса и развитието на отношението към хората с увреждания в различните правни системи в Европа и САЩ, както и при анализа на обществените обстоятелства, при които правата на хората с увреждания съществуват в различните исторически епохи и в различните правни системи.

- **Нормативния, системния и функционалния метод** също са използвани в настоящото изследване, като чрез тях са представени и анализирани основните принципи и функции на различните обществени органи, които са призвани да търсят решения в сферата на проблемите пред хората с увреждания.

5. Обем и структура на научния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, завършва със заключение и библиография. Трудът е с общ обем от **220** страници (шрифт 14, разредка 1.5, Times New Roman), включително съдържанието и библиографията. В съдържателната част са обособени три глави, като всяка е разделена на параграфи, в някои от които има допълнително вътрешно

структуриране. Библиографската справка съдържа **168** заглавия на научна литература (научни статии, монографии, студии, сборници и др.). Бележките под линия са общо **225**.

6. Библиография

Използваната библиография се състои от **168** научни източника. От тях общо **39** са на български или руски език и **129** на английски език. Използваната литература съдържа научни книги, студии, монографии, статии и сборници, които обхващат исторически, конституционни и публичноправни въпроси. Проучени са конституциите на **27** държави в Европа, Южна Америка, Северна Америка, Африка и Азия.

II. Съдържание на научния труд

Увод

Целта на увода е да очертае актуалността на изследването, неговия предмет, цели и задачи, както и методология. В увода се откроява темата на дисертационния труд, както и ограниченията, които следва да се наложат с цел фокусиране на изследването.

Първа глава. *Правно-исторически преглед на положението на хората с увреждания*

В първата глава от дисертационния труд са оформени три параграфа – *Постановки на въпроса, Исторически преглед и Дилемите на модерността*. В параграф първи са очертани основните въпроси, които подлежат на изследване в рамките на дисертационния труд. Описани са отликите между водещите правни дялове, които изследват увреждането, като например трудово-осигурителното право, семейното право, медицинското право, административното право и други. Като важен елемент от всяко общество, хората с увреждания биват обект на разнородни държавни политики, които целят да решат проблемите на тази уязвима социална група. Те са иманентна част от обществено-политическите отношения и поради това техните права постепенно се извеждат и на конституционно ниво. Дисертационният труд разглежда проблемите и правата на хората с увреждания през призмата на конституционните понятия за социална държава, лична свобода и достойнство, а не с оглед на специфичните отраслови принципи и норми на трудовото, осигурителното и медицинското право.

Вторият параграф от първа глава разглежда увреждането в неговия исторически генезис. Правната регламентация на хората с увреждания преминава през три отчетливи етапа – Античност, Средновековие и модерния период след революциите от края на XVIII век, които са разгледани в дисертационния труд. Историческият преглед засяга Античността и Средновековието, а в последствие са разгледани и дилемите на модерността – евгениката, положението на хората с увреждания в нацистка Германия и положението на хората с увреждания в СССР.

Атина и Рим през Античния период са важен пътеводител за разбирането на правното положение на хората с увреждания през следващите

исторически епохи и в рамките на съвременното, поради което на този период е обърнато съществено внимание в дисертационния труд.

Въпреки относително богатите *исторически* сведения за положението на хората с увреждания в **Древна Атина**, сравнително ограничени са *правните* извори, касаещи увреждането. Важно е да се отбележи, че увреждането през Античността няма характеристиките, които има днес. Не може да се каже, че увреждането е било характеристика, която обособява *група* в обществото. С други думи – увреждането съществува и се разглежда през индивидуалния опит на всеки отделен човек и най-вече през призмата на различните типове увреждания.

Първите правно-исторически сведения, касаещи увреждането в Древна Гърция, могат да бъдат открити в законите на **Солон** от 594 пр. н. е. Предшестващите ги норми, създадени от Драконт, нямат отношение към тази тема – те се фокусират основно върху други обществени проблеми, чието решение обаче дава превес на богатото съсловие към онзи момент¹. В рамките на реформите на Солон се постига мащабна реорганизация на обществените процеси в Древна Атина. Тези промени не оставят незасегнати увредените. Хераклит твърди, че именно в законите на Солон от 594 г. пр. н. е. се появява социална закрила за осакатените в битка. Провизията първоначално била заложена от Солон за конкретно лице, завърнало се инвалидизирано от битка, но след това тази закрила се разраства от тиранина Пизистрат, за да се създаде социална защита за всички увредени от войните², които в този период са представлявали една съществена част от атинското общество.

---

¹ Carawan, Edwin. Rhetoric and the Law of Draco. Oxford University Press, 1998, p. 2.

² Dillon, Matthew. Legal (and customary?) approaches to the disabled in ancient Greece. - In: Disability in Antiquity. New York, Routledge, 2017, p. 171.

Историческите сведения относно последвалото развитие на положението на хората с увреждания в Атина са оскъдни. Когато се прави преглед на общата конституционна роля на древната атинска държава, не може да се пропусне т.нар. „Златен век на **Перикъл**“. Именно неговите конституционни реформи се считат за вид *par excellence* на гръцката демокрация³. Продължилият 32 години период на тотална доминация на Перикъл в атинската политика е своеобразен връх на древната демокрация на полиса⁴ процеси, получават социален приход заради самия факт на увреждането си⁵.

Подходяща илюстрация за социалните плащания към лицата с увреждания в Атина през този период може да се направи при преглед на известната съдебна реч на атинския оратор **Лизий**, която в историографията е позната като „За отказването на пенсия на инвалида“ (24). Макар и изречена през 404 г. пр. н. е., т.е. дълго след смъртта на Перикъл и в условията на тежка обществено-политическа криза⁶, речта дава добра представа за социалната подкрепа за увредените в полиса. Лизий, който е един от най-умелите атински

---

³Cary, M., Athenian Democracy. In: History. The Journal of the Historical Association, Volume 12, Issue 47, October 1927, John Willey & Sons, Inc., pp. 206.

⁴Монева, С., Атинската..., стр. 120.

⁵ Dillon, Matthew. Payments to the Disabled at Athens: Social Justice or Fear of Aristocratic Patronage? – In: Ancient Society, Vol. 26 (1995), Peeters Publishers, p. 27.

⁶ През 404 г. пр. н. е. Атина претърпява окончателното си поражение в Пелопонеската война. След победата на Спарта в Атина се създава ново управленско тяло от тридесет тирани, а демокрацията е суспендирана. Тираните се ползват с благословията на победителя Спарта и управлението им остава в историята с изключителната си жестокост. „...Тридесетте, които в името на своята лична изгода погубиха за осем месеца повече атиняни почти колкото всички пелопонесци за десет години война“, казва Ксенофонт по отношение на тяхното управление – вж. Xenophon, Hellenica, Books I-V, Cambridge, MA, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1918, II.IV.23, p. 157. Управлението на Тридесетте тирани просъществува едва година и през 403 г. пр. н. е. демокрацията е възстановена – вж. Монева, С., Атинската..., с. 145-149. Въпреки сложността на времето, което разкъсва самата тъкан на атинската демокрация, ако съдим по речта на Лизий, социалните мерки в подкрепа на хората с увреждания продължават да съществуват.

оратори, бива ангажиран с изнасянето на реч пред Булето в защита на инвалид, който е обвинен от някой, чието име не е запазено, че „източва“ атинската хазна с пенсията си, при положение че развива търговска дейност и дори язди кон.

При разглеждане на правното положение на хората с увреждания в Древна Атина и при очертаване на правно-политическата обстановка в полиса, не може да бъде подмината ролята на Платон и Аристотел.

В рамките на утопичната си визия за идеалния град, развит в *Държавата* Платон засяга темата за увреждането. Философът търси изграждане на изцяло нов модел на функциониране на полиса като тотално разрушава съществуващите представи за политиката, семейството, философията и войната. Относно семейството, Платон разгръща идеята за екстремно равенство между мъжете и жените, за чието реализиране обаче трябва семейството да изчезне – жените раждат децата, но не ги отглеждат, а оставят това задължение на други. Според идеалната представа за едни от ръководните фигури в полиса – „пазителите“, се поставят най-добрите от най-добрите (мъже и жени), които следва да се плодят само помежду си, което всъщност е една евгенистична институция на „чифтосване“⁷. В определени периоди те трябва да се събират на „свещен“ фестивал на плодовитостта (459e). Сексуалните партньори се избират чрез жребий, а броят на „браковете“ се решава от владетеля според нуждата от повишаване на популацията и с оглед на войни, болести и др. под. (460a). Децата на „добрите“, т.е. на умните, силните и смелите, следва да се запазят и да се отведат, за да се отглеждат от други, а не от биологичните им майки, за да могат те да се върнат на служба на полиса. Децата на „лошите“, т.е. на тези, които не са генетично, физически и

---

⁷ Price, A.W. Plato: ethics and politics. - In: Routledge History of Philosophy Volume I, From the Beginning to Plato, Routledge, 1997, p. 378.

психически перфектни, следва „заедно с деформираните да бъдат скрити в незнани и непознати места“(460c)⁸. Според някои изследователи на Платон „читателите са отвратени от евгенистичните аспекти на това предложение, което напомня нацистките планове за отглеждане на „господстваща раса“⁹. Причината Платон да говори за „евтаназия“ на увредените, макар и според някои да се крие в „духа на времето“, т.е. като исторически разбирания, господствали в Древна Атина, според други това негово разбиране се корени в централната платонова теза за *справедливостта*. Дефектните, заради самия акт на своята деформираност, внасят несправедливост в полиса, изкривявайки „чувството за ред“¹⁰.

Темата за положението на хората с увреждания в Атина не е чужда и за друг от великите древногръцки мислители – **Аристотел**. В своята *Атинска конституция* например Аристотел препотвърждава социалната защита за хората с увреждания. Той приравнява осакатените в битка на бедните и заявява, че те трябва да получават пенсия в размер на два обола дневно. Процедурата, която Аристотел изгражда, изисква „сакатият“ да е неспособен да извършва какъвто и да е вид труд. Който „отговори“ на това първо изискване, може да поиска помощ от държавата, но тя преценява целесъобразността на това социално плащане – Съветът взема решение по всеки отделен казус дали даден кандидат да получава пенсия от държавата¹¹.

---

⁸ Bloom, A. (translator). The Republic of Plato. Second Edition, BasicBooks, 1992, p. 139.

⁹ Sheppard, D.J. Plato's Republic. An Edinburgh Philosophical Guide, Edinburgh University Press, 2009, p. 78.

¹⁰ Shanimon, S.M., Rateesh, K. Theoretizing the Models of Disability Philosophical Social and Medical Concepts – An Empirical Research Based on existing Literature. – In: International Journal of Scientific and Research Publications, Vol. 4, Issue 6, June 2014, p. 2.

¹¹ Aristotle. The Athenian Constitution. The Eudemian Ethics on Virtues and Vices. Cambridge, MA, Harvard University Press, Loeb Classical Library, p. 137-139.

В своя труд *Политика* Аристотел посочва: „Що се отнася до изоставянето и отглеждането на деца, **нека има закон, че нито едно деформирано дете не ще живее**, но това да се основава на прекомерния брой деца, ако установените обичаи в държавата забраняват това (защото популацията в нашата страна има лимит), никое дете да не бъде изоставено, но когато двойките имат деца в повече, нека се направи аборт преди смисъла и живота да са започнали; онова, което е законно или незаконно в тези случаи зависи от въпроса за живота и усещането“¹². С други думи, според Аристотел практиките по изоставяне (*exposure*), т.е. *de facto* детеубийство, са приложими според условията и особеностите на отделната държава. В Древна Гърция дете, което трябва да бъде убито, се оставя в гората или в пещера, или се пуска по течението на реката, за да бъде оставено на милостта на боговете. По своето същество тази практика представлява **инфантицид**.

При разглеждането на правното положение на хората с увреждания в **Древен Рим** също би било невъзможно да се подминат практиките по *изоставяне* на деца.

След поредния политически сблъсък между бедните и богатите в Рим, патрициите са принудени да създадат първото писано римско законодателство, което заменя действащото дотогава обичайно право – през 449 г. пр. н. е. се създават Законите на Дванадесетте таблици. Тази първа писана юридическа мисъл, макар и да е примитивна по своето същество и да е далеч от огромните постижения на римската юриспруденция, създава солиден писан корен за разцвета на римското право такова, каквото е достигнало до нас. В рамките на Дванадесетте таблици има няколко текста, които имат отношение към хората с

---

¹² Snyder, Sh. L., Mitchell, D. T. Цит.съч., р. 51.

увреждания. В таблица IV от това първо писано римско законодателство се сочи изрично *Cine necatus insignis to deformitatem puer esto* (“Убий бебето, което е видимо деформирано; чудовищността е невъзможна, защото не се толерира“). В таблица V се изгражда института на „попечителството“ над „лудите“. Най-слаба е връзката с уврежданията в таблица VIII, в която се изгражда състава на престъплението, свързано със счупване на нечий крайник, при което наказанието е глоба или реципрочно счупване на същия крайник на извършителя на престъплението.

Дигестите имат отношение към хората с увреждания в множество текстове, касаещи изоставянето, брачните и семейни отношения, дееспособността и др. под. Необходимо е отново да се уточни, че онова, което древните римски юристи са разбирали под *увреждане*, има различна конотация днес. В краткост може да се каже, че доколкото в момента увреждането се разглежда като социален проблем и доколкото до преди няколко десетилетия, но след Просвещението, увреждането е считано основно за медицински проблем, в римско време то е било преобладаващо **юридически проблем**¹³. Големите римски юристи са разглеждали увреждането основно през правните казуси, което то създава. Изградените стройни юридически решения сочат за задълбочен и сериозен анализ на предизвикателствата за правния мир, които се създават с наличието на хора с увреждания в обществените отношения.

С оглед на историческия очерк за конституционното положение на хората с увреждания, следващият стадий, на който е обърнато внимание в дисертационния труд е **Средновековието**. Следва да се подчертае, че

---

¹³ Toohey, P. Disability in the Roman *Digest*. - In: Disability in Antiquity, New York, Routledge, 2017, p. 309.

увреждането през този исторически период е било подчинено на общия дуализъм в отношенията между църквата и държавата. В този смисъл християнската вяра е ключ за дешифрирането на увреждането през Средновековието. Учението на Иисус Христос предизвиква морално-етична революция - той обявява всеобщо равенство и равноценност пред Господа на всички хора. Той изкупува чрез кръстните страдания първородния грях, заради който старозаветното човечество страда и дава възможност на всички по свой избор да поемат по пътя на спасение.

От гледище на социалната роля на хората с увреждания през Средновековието, голяма част от изследователите на увреждането споделят разбирането, че основно хората с трайни увреждания в Средновековна Европа са били приравнени в обществен план на просяците, т.е. техният живот, доколкото такъв е бил възможен при по-леките увреждания в онзи социо-културен ред, е бил свързан с неминуемото обикаляне от едно населено място на друго в търсене на подаяния. Единодушие по историографските данни от този период няма. Поради булото на абсолютизма данните за ситуацията и живота сред обикновените хора са сравнително ограничени що се отнася до уврежданията. В известна степен във връзка с хората с интелектуални затруднения и психични разстройства има две конфликтни разбирания за живота им през Средновековието. От една страна, някои считат, че относно интелектуалните затруднения е съществувало разбирането, че наличието на „селски идиот“ във всяко населено място е полезно и дори необходимо¹⁴. Общозвестна е ролята на царския шут в много монархически дворове из Европа – често в тази роля са влизали хора с ментални увреждания, защото те

---

¹⁴ Stiker, H.-J. Пак там, р. 70

могат да си позволят да кажат на владетеля неща, които здравомислещ човек не би посмял.

Третият параграф от първа глава разглежда дилемите на модерността като са открити три ключови за хората с увреждания въпроса – евгениката, положението на хората с увреждания в нацистка Германия и положението на хората с увреждания в СССР. Тези три дилеми на модерността в най-голяма степен предопределят съвременните механизми за регулация на увреждането

Евгениката (*eugenics* – англ.) е псевдонаука, която придобива популярност из целия свят в периода от края на XIX до средата на XX век. Думата „евгеника“ идва от гръцки и означава „здравороден“. Псевдонауката има за основна цел да обедини изследванията на наследствеността със силата на статистиката, за да „спомогне“ за създаването на „по-добър“ човешки род¹⁵. Евгениката цели да „подобри“ генофонда на населението, да отсее „лошите“ от „добрите“ гени и по пътя на селекцията да изгради човешка раса, която е по-добра от всички преди нея. За основа на ненаучното си разбиране евгениците използват за пример изкуствената селекция на животински и растителни видове. Основната им хипотеза е, че след като животните могат да стават по-добри чрез селекция – кравите да дават повече мляко, овцете повече вълна, кокошките да снасят по-големи яйца – защо същият селективен принцип да не се приложи и върху хората? Този отричащ човека като ценност възглед се превръща в „научен“ извор за едни от най-чудовищните страници в човешката история.

Евгениката има две водещи „научни“ течения. От една страна е позитивната евгеника. Тя е в генезиса на евгенистичната „наука“, т.е. тя се

---

¹⁵Levine, Ph., *Eugenics: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2017, p. 1.

появява първа. Според това разбиране ролята на евгениката, чрез статистика и изследване на наследствеността, е да „насърчи“ възпроизводството на „добрите“ личностни характеристики. Идеята е чрез външна намеса да се стимулират най-добрите представители на човечеството да създават поколение помежду си. Според тази теория, когато се чифтосват само „добрите“ представители на човечеството – по-силните, по-умните, по-здравите и дори по-богатите – тогава по пътя на естествения подбор „лошите“ представители на човешкия род – по-слабите, по-болните, увредените - ще изчезнат от само себе си. Впоследствие върху разбиранията за „позитивна“ евгеника се появява по-влиятелното „научно“ течение в сферата – негативната евгеника. Изследователите в тази псевдонаучна сфера достигат чрез статистически методи и екстраполация до извода, че „позитивната“ евгеника ще има нужда от твърде дълго време, за да проработи, ако проработи въобще. Затова било необходимо „позитивната“ евгеника да се комбинира с „негативна“. Освен „насърчаване“ на чифтосването на „добрите“ човешки екземпляри, трябвало да се реализира и „обезсърчаване“ на чифтосването на „лошите“ екземпляри на човешкия род. Комбинацията от „позитивна“ и „негативна“ евгеника с времето мутира до екстремна „негативна“ евгеника. При нея се започва с изолиране на лошите човешки черти, преминава през насилствена стерилизация, за да стигне до трагичния си, но съвсем логичен от гледище на екстремната евгеника, завършек – Холокоста.

По отношение на хората с увреждания в нацистка Германия е направен кратък очерк на законодателната и практическа ескалация на политиките към тази група от хора. Отбелязано е, че половин година след като нацистите поемат властта се появява евгенистичен закон, който гарантира принудителната стерилизация на хората с увреждания. На 14 юли 1933 г. е

приет Законът за ограничаването на поколението, носител на наследствени заболявания¹⁶. В следствие на този закон се счита, че около 400 000 мъже и жени ще преминат насилствена стерилизация, а поне 5000 от тях ще загубят живота си заради следоперативни усложнения¹⁷. В този процес ще съучаства огромна част от елита на немската медицина, хиляди социални работници и държавни служители. За това си посегателство върху живота, здравето и достойнството на над 400 000 души никой никога няма да бъде осъден¹⁸.

С времето евгениката става все по-незаобиколима част от начина, по който Райха „решава“ своите „проблеми“ с хората с увреждания. През 1935 г. се приемат поправки на евгенистичния закон, с които се разрешава на лекарите да извършват принудителни аборти на жени, които са с увреждания или чиито съпрузи са носители на такива¹⁹. Същата година нацисткият законодател приема и друг ключов за хората с увреждания нормативен акт – Законът за защита на наследственото здраве на немската нация²⁰. Приет едва месец след Нюрнбергското расово законодателство от септември 1935 г., известният като Закон за здравето на брака е съвсем логичен елемент в общата нацистка схема – не само ще се извършват принудителни стерилизации на хора с увреждания и ще да бъдат правени принудителни и насилствени аборти при „подозрение“ за наличие на увреждане, но и ще се изгради цялостно държавно регулиране,

---

¹⁶ Kersten, L. (n.d.). Germany enacts "The Law for the Prevention of Hereditarily Diseased Offspring". Извлечено на 22 декември 2018 г. от-
<http://www.eugenicsarchive.ca/discover/timeline/5172ef15eed5c60000>

¹⁷ Официални данни за извършените „по закон“ стерилизации има само до 1936 г. като в периода 1933-1936 са разрешени стерилизациите на почти 200 000 души. По оценки на мнозина изследователи общият брой стерилизирани хора с увреждания до края на Втората световна война е около 400 000.

¹⁸ Schneider, F., Lutz, P. Registered, Persecuted, Annihilated. The Sick and the Disabled Under National Socialism. Berlin, Springer, 2014, p. 48.

¹⁹ Goldberg, D. L. Developments in German Abortion Law: A U.S. Perspective – In: UCLA Women's Law Journal, 1995, p. 534.

²⁰ Deutsches Reichsgesetzblatt 1935, 1:1246.

за да се премахне възможността да се сключи брак между здрав и увреден. Преди сключване на брак ще се изисква лицата да представят медицински сертификат за годност и ако някой от желаещите не може да се сдобие с такъв – заради увреждане (лично или в семейството), брак не може да бъде сключен. Държавата вече е изцяло в най-личната сфера на индивида – от възможността му да създаде поколение, през това с кой и дали ще може да влезе в брачен съюз. Етатизмът на нацистка Германия с плавни темпове отнема на хората избора, достойнството, а накрая и живота им.

Нацизмът не остава последната тоталитарна идеология на ХХ век, която принизява достойнството на хората с увреждания. Макар и с друг знак **съветският комунизъм**, който заема властовия вакуум в Източна Европа след като изнася на гърба си голяма част от войната, довела до унищожението на нацизма, също играе ключова роля при оформянето на възгледите към увреждането. Това е особено в страните на изток от Берлин, включително и в България.

След Великата октомврийска социалистическа революция от 1917 г. в Русия се случват дълбочинни и многопластови социални промени. Най-ключовата по отношение на хората с увреждания е реформата, проведена чрез Кодекса на труда от 1918 г. В неговия член 5 и приложението към Кодекса, касаещо този текст, се урежда създаването на Лекарско-експертни бюра (Бюро врачебной экспертизы), които определят посредством медицинско освидетелстване дали едно лице има временно или постоянно намалена трудоспособност²¹. Това е един от първите и един от най-детайлните

---

²¹ За подробности вж. Кодекс законов о труде, Собрание Узаконений и Распоряжений Рабочего и Крестьянского Правительства РСФСР. 1918; № 87-88. Ст. 905, Приложение из учебного пособия И.Я.Киселева "Трудовое право России" (Москва, 2001).

механизми от първата четвърт на XX век, който служи за уреждане на отношението на държавата към хората с увреждания. С поставянето на този фундамент би могло да се каже, че съветската юриспруденция поставя рамките, в които отношението към увреждането ще се третира в почти всички държави от бившия Източен блок. Използваните и до ден днешен механизми за оценка на увреждането в България чрез Териториалните експертни-лекарски комисии (ТЕЛК) по същество не се различават съществено от Лекарско-експертните бюра на ранно-съветската държава. През 1932 г. СССР въвежда и друг познат у нас инструмент, който до неотдавна беше неизменна част от констатациите на ТЕЛК – тригруповата оценителна система на увреждането. При нея лицата с увреждания се разделят в три групи според тежестта на увреждането – I, II и III група. Поради това може да се каже, че съветският модел за справяне с проблема, който увреждането поставя, фактически е в домейна на екстремната държавна намеса в личната сфера на индивида.

Втора глава. *Модели на регулиране и конституционно положение на хората с увреждания*

В втората глава от изследването са обособени три параграфа. В първия се прави очерк на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания и редица демократични конституционни уредби. Във втория параграф са разгледани специфичните модели на увреждането и е направена критика на същите. В параграф трети са разгледани конституционните аспекти на увреждането, включително и неговото систематично място в рамките, които конституцията поставя.

В рамките на параграф първо е отбелязано, че Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания е уникален международен документ. На първо

място, това е първият цялостен правозащитен документ на XXI век. Отделно, това е конвенцията събрала най-много подписи в деня на отварянето на възможността за подписване – общо 88 държави подписват конвенцията в нейния пръв ден, а 44 държави подписват Факултативния протокол към нея. В допълнение Конвенцията е и първият такъв тип документ на ООН, който може да бъде приеман от регионални организации²². Конвенцията е и първият правнообвързващ международен документ, който е ратифициран от Европейския съюз. Цялостната концепция на Конвенцията е изградена около рамката на човешкото достойнство, което следва да е напълно защитено за хората с увреждания²³. Самата Конвенция не създава нови права²⁴, макар да съществуват противоположни мнения по този въпрос²⁵. Тя по-скоро има за цел да гарантира съществуващите човешки права за хората с увреждания.

В допълнение е направен и сравнителноконституционен преглед, в рамките на които се анализират конституционните разпоредби, касаещи увреждането в редица демократични държави.²⁶ може да се види ясно, че хората с увреждания присъстват в почти всяка модерна конституция не само в Европа, но и по света. В различните държави моделите на конституционно

---

²² За повече подробности вж. официалният уебсайт на ООН - <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>. Извлечено на 22.01.2023 г.

²³ Flynn, E. *From Rhetoric to Action. Implementing the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Cambridge University Press, New York, 2011, p. 15.

²⁴ Flynn, E. *The United Nations Conventions on the Rights of Persons with Disabilities. A commentary*. Springer International Publishing, 2017, p. 283.

²⁵ Има и автори, които твърдят, че ситуацията е по-сложна, отколкото е прямото отрицание, че Конвенцията не създава нови права. За подробности вж. – Mégret, F. *The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights?* – In: *Human Rights Quarterly*, Volume 30, Number 2, May 2008, p. 498.

²⁶ Използваните за целите на настоящото изследване конституционни текстове са извлечени от <https://constituteproject.org> в периода декември 2022 - февруари 2023 г. Нормите са използвани на английски език и са преведени на български от автора.

регулиране са различни – едни държави въздигат социалното осигуряване на хората с увреждания на конституционно ниво; други изрично прокламират специализирана защита за правата на хората с увреждания; трети детайлизират в серия от конституционни текстове какви права са присъщи за хората с увреждания и как следва държавата да подкрепи тяхната реализация. Конституционните уредби са разнообразни и в зависимост от особеностите на отделните юрисдикции, но онова, което може да се каже с високо ниво на категоричност е, че почти всички конституции на планетата имат някаква форма на регулиране или поне на отношение спрямо хората с увреждания.

Във втори параграф от глава втора на изследването са разгледани двата водещи модела, които оформят идеологическото разбиране за увреждането. За целите на изследването са разгледани два от основните модели, по които увреждането бива концептуализирано – медицинският и социалният.

Медицинският идеологически модел за разглеждане на увреждането поставя индивидуалния аспект в основата²⁷. С други думи това е моделът на *инвалидността*. Централният, а защо не и дори единствен, въпрос в рамките на медицинския модел, е инвалидността. Моделът се дефинира и разшифрова през разбирането на личностния дефицит. Социалната среда не е и не може да бъде част от този личностен проблем – индивидът е този, който поради естеството на инвалидността си не може да се включи в социума.

Социалният модел на увреждането е другата голяма идеологическа рамка, която разглежда този обществен феномен и търси решение на проблемите, които той създава. Централният въпрос на идеологията на социалния модел е дефинирането на понятията *инвалидност* (impairment) и

---

²⁷ Michailakis, D. The Systems Theory Concept of Disability: One is not Born a Disabled Person, One is Observed to be One. – In: Disability & Society, vol. 18, No. 2, 2003, p. 209-229.

увреждане (disability). За социалния модел инвалидността е физическото, физиологичното или менталното състояние, което отграничава хората с инвалидност от хората без инвалидност. До тук е общото с идеологията на медицинския модел. За социалния модел обаче над инвалидността има втори пласт, втора конструкция – тази на увреждането. За идеологията на социалния модел инвалидизацията е факт от действителността, чиято способност да се коригира е повече или по-малко възможна. Но над инвалидността идва увреждането. Самото то не е затворено вътре в рамките на човека с инвалидност, а е причинено отвън. Обществото е онова, което уврежда хората с инвалидност.

В дисертационният труд е отправена и критика към двата водещи модела. Те, поради естеството си на идеологии, се опитват да дадат цялостен отговор на комплексна категория въпроси. От една страна с пълното доминиране на социалния модел започва да се забелязва едно ценностно разкъсване между фундамента и надстройката на увреждането. Застъпниците на идеологията на социалния модел започват все по-често напълно да изолират и пренебрегват факта на инвалидността. Може да се идентифицира процес, при който инвалидността, т.е. медицинския фундамент, започва да се пренебрегва, което води до скъсване на фундаменталния и надграждащия въпрос²⁸. Политиката на идентичностите все по-интензивно завзема територия от социалния модел.

В последния параграф на втора глава е направен анализ на конституционните предпоставки да се разглежда увреждането като въпрос от ранга на конституцията. Отбелязано е, че Конституцията от 1991 г. поставя на

---

²⁸ Darling, R.B. Disability and Identity, Negotiating Self in a Changing Society. Lynne Rienner Publishers, 2013, p. 142-143.

разглеждане въпросите свързани с правата на хората с увреждания в рамките на два нарочни текста. В чл. 48, ал. 2 се създава гаранция за осъществяването на правото на труд на хората с увреждания като се вменява на държавата задължение да създава условия за осъществяването на това право. Допълнително чл. 51, ал. 3 гарантира, че хората с увреждания се намират под „особена закрила на държавата и обществото“. Това обаче не означава, че въпросите свързани с правата на хората с увреждания се изчерпват само до тези две конституционни разпоредби. Хората с увреждания се ползват от всички конституционни права и съответно са носители на всички задължения, които са установени за всички български граждани. Основният закон и Конвенцията за правата на хората с увреждания, като най-всеобхватен международен акт в тази сфера, не създават нови права, а гарантират пълноценното упражняване от страна на хората с увреждания на съществуващите човешки права.

Правата на хората с увреждания носят характера на конституционен въпрос поради няколко обстоятелства. На първо място тези права имат своя дълбок исторически корен. Хората с увреждания са важна съставка във всяко общество – от античното, през средновековното, до модерното. На второ място съществува и нарочна правна регламентация, свързана с увреждането в съвременната българска конституция. На трето място увреждането е въпрос, който може да бъде идентифициран в рамките на почти всички конституции в развития свят.

Трета глава. Необходимостта от “троен конституционен тест” на политиките за хората с увреждания

В Третата глава от дисертационния труд се оформя предложение за своеобразен “троен конституционен тест“, който да бъде използван при провеждането на политики в сферата на уврежданията. В рамките на този тест се оформя разбирането, че за да е конституционносъобразна една държавна политика към хората с увреждания тя следва да отговаря на принципите на човешкото достойнство, социалната държава и да отчита съдържащата функция на конституцията. Третата глава отново е разделена на три параграфа. В първия се прави анализ на конституционните принципи на човешкото достойнство и социалната държава. Във втория се прави критичен анализ на съществуващата оценка на работоспособността и социалната подкрепа към увреждането. В третия параграф са изведени предложения за законодателни промени *de lege ferenda*.

В първия параграф от трета глава е разгледано първо конституционното понятие за човешкото достойнство, което е посочено като един от най-дълбочинните и важни въпроси пред конституционноправната наука. От гледище на демократичния конституционализъм²⁹ достойнството е сред ценностите, които играят роля на структуро-определящ въпрос по отношение на правата³⁰. През призмата на конституционализма достойнството е преддържавна ценност³¹, а в някои конституции е и самостоятелно право³².

От множеството възгледи и разбирания за достойнството като конституционна ценност е открито мнението на професорите Маргит Кон и

---

²⁹ Близнашки, Г. Еволюция на... с. 183-202.

³⁰ Rosen, M. Dignity – It’s History and Meaning. Cambridge: Harvard University Press. 2012. p. 54

³¹ Друмева, Е., Конституционно... с. 671.

³² Barak, A. Human Dignity – The Constitutional Value and the Constitutional Right. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, p. 110

Дитер Грим, които разглеждат достойнството като цялостна конституционна доктрина³³. Стъпвайки на факта, че достойнството не просто се регулира по различен начин в различните юрисдикции, но и се разбира по различен начин, Кон и Грим сочат, че трябва да се прави разлика между достойнството като абсолютна категория и достойнството като релативна категория. Ако то е издигнато в абсолютен, то тогава следва да се разглежда като *принцип*, а не като *право*. В този смисъл, ако достойнството е считано за *принцип*, то не може и няма как други права да му противоречат – на върха на пирамидата е достойнството и всички права произтичат от него. Ако обаче достойнството не е въздигнато в *принцип*, а е разглеждано в неговата измерима и обозрима конкретика, то тогава то е *право* – неговата тежест се измерва в координат с другите права на човека и следва да се разглежда в конкретика, а не като общо начало³⁴.

В този пръв параграф на трета глава са разгледани и разбиранията за ролята, мястото и функциите на социалната държава са различни, в зависимост от ъгъла, от който се гледа на тях. За политическите науки социалната държава има един смисъл, за икономическите друг, за философските – трети. Но всички тези разнопорядкови разбираня намират своя общ корен на ниво конституционно право. Преамбюлът на нашата конституция извежда решимостта на конституционния законодател да се създаде демократична, правова и социална държава. Тези три аспекта на традиционната правова

---

³³ Cohn, M., Grimm, D. Human Dignity as a Constitutional Doctrine. - In: Routledge Handbook of Constitutional Law, 2013.

³⁴ Въпреки че мнозина изследователи сочат, че не съществува такова понятие като „йерархия на правата на човека“, има и други, които твърдят, че определена категория права, като например онези, които не подлежат на дерогация, имат определено ниво на върховенство, спрямо правата, които могат да се дерогират. За подробности вж. – Farer, T. The Hierarchy of Human Rights. – In: American University International Law Review, Volume 8, Issue 1, Article 10, 1992, p. 115-119.

държава³⁵ са онзи ценностен фундамент, който оформя модерната българска държава.

Демократичната, правова и социална държава следва да се разглеждат едновременно в два аспекта. От една страна всеки от тези елементи – демократичност, правовост и социалност – следва да се разглеждат като единно и неделимо цяло. Модерната, конституционната държава е държава на демократичен, правов и социален ред, разбирани като хомогенно ценностно понятие. Това са трите водещи елемента на модерната държавност. Както пише проф. Близнашки, те придават конституционноправен облик на повика на епохата, изразен чрез *Liberté, Égalité, Fraternité* – свободата е израз на правовата държава, равенството на демократичната държава, а братството на социалната държава.³⁶ От това гледище, социалната държава, по подобие на достойнството, е елемент на по-голямо цяло. От друга страна обаче, трябва ясно да се отбележи, че социалната държава, както и демократичната, и правовата такава, имат свои облик и своя очертана от конституцията територия. Социалната държава е онази, която в най-общ план въплъщава в себе си концепцията за *общото благо*.

Вторият параграф на трета глава от изследването е посветен на критиката към съществуващата законодателна рамка в сферата на увреждането. Отбелязано е, че българската система на увреждането поставя като централен въпрос решението на ТЕЛК - имаш увреждане, ако имаш решение на ТЕЛК и обратното, нямаш увреждане, ако нямаш решение на ТЕЛК. Актуалната Наредба за медицинската експертиза е нова по време, но стара по философия и разбиране. Отбелязва се, че у нас увреждането е изцяло

---

³⁵ Близнашки, Г. Общо учение..., с. 265.

³⁶ Близнашки, Г. Пак там, с. 266.

и категорично медицински въпрос. България определя увреждането само въз основа на медицинския модел и неговите идеологически постановки. Направена е оценка, че всяка юридическа конструкция, построена върху медицинска експертиза и измерване на увреждането като „процент от здравия човек“, ще е иманентно закрепостена в рамките на медицината. Това свежда този конституционен въпрос, който касае огромна част от обществото, до нишов и тясноекспертен проблем от компетенциите на здравните работници, което по никакъв начин не отговаря на предизвикателствата на времето.

Отбелязано е, че настоящата подзаконова и административноправна регламентация на увреждането не може да отговори на предложението конституционноправен стрес-тест.

На първо място, с решенията на ТЕЛК/НЕЛК, с които се създават пречки за упражняване на основното човешко право на труд, явно се нарушава ролята на конституцията като съдържаща властта на държавата фактор. Навлизането в личната сфера на индивида е видимо. Административен орган няма конституционното правомощие да навлезе толкова дълбоко в личното пространство на индивида, че да суспендира или ограничи негови права. Особено по този административноправен ред. Предвиденият от конституционния законодател механизъм, по който може да се ограничават или суспендират права, не взаимодейства по никакъв начин с решенията на медицинската експертиза.

На второ място, по отношение на конституционно въздигнатия принцип на човешкото достойнство също бихме могли да заключим, че съществуващият правен ред влиза с него в пряко противоречие. Възможността не просто някой орган съставен от тесни специалисти в една наука, каквито са медиците, да

определят бъдещето и настоящето на човека с увреждане без той или тя да имат думата по този въпрос, е по същество една унижителна практика. Съгласно системата на ТЕЛК, която неизменно функционира с този си идеологически мироглед от десетилетия, хората с увреждания са неспособни да участват в процеса по взимане на решение за собствения им живот. В допълнение оценката в проценти „спрямо здравия човек“ в хипотеза на над 90 процента или дори на 100 процента увреждане, това би следвало да означава, че освидетелстваното по този начин лице е фактически *негодно*. То не може да прави нищо или почти нищо. Това е дълбоко невярно в днешния дигитален свят, който позволява редица възможности на практика на всеки човек. Да извадиш от гражданския оборот някого, защото някой е преценил, че е невъзможно той да бъде равен на останалите хора, е ни повече, ни по-малко елемент на накърняване на човешкото достойнство.

На трето място, сегашната система по оценка на увреждането не отговаря и на принципите на социалната държава. Това, че увреждането води до социални плащания, не го прави *a priori* елемент, отговарящ на конституционното понятие за социална държава. Когато системата на ТЕЛК позволява приравняването на хора с трайни функционални дефицити – физически, сензорни, ментални или интелектуални – на хора с хронични болестни състояния като диабет или сърдечно-съдови проблеми, които обаче не са придобили траен дефицит, тогава социалната система се изправя пред огромен натиск. Разпределянето на финансова и друга подкрепа за стотици хиляди души, които са придобили ТЕЛК решение, макар и да нямат фактически функционален дефицит, създава натиск върху социалните системи. Това от своя страна извежда ресурс от други жизненоважни системи на държавата – образование, здравеопазване, инфраструктура и други – и го

насочва към неререформираната, по същество, система на уврежданията, която оценява този социален феномен по почти същия начин, по който го е правила преди 80 години. От това следват фактически щети върху *общото благо* – държавата се налага да намалява подкрепа от ключови сектори, насочвайки я към този на уврежданията като го прави по начин, който дори не съумява да подкрепи хората с действителна нужда от подкрепа. В допълнение липсата на реформа в оценката на увреждането фактически вади от социален и икономически оборот стотици хиляди хора, които в други условия и при друга система биха могли да бъдат интегрална част от обществото. Това също е видима негативна последица върху *общото благо*, което социалната държава следва да насърчава и подкрепя.

От гореизложеното е направен следния извод – днешната система по оценка на увреждането не може да отговори на предложения в настоящото изследване *троен конституционен тест*. Тя заобикаля *съдържащата роля* на конституцията, нарушава принципа на *човешкото достойнство* и не е в съзвучие с постулатите на модерната *социална държава*. Би могло да се приеме, че с нарушаването на тези принципни положения, фактическата оценка на увреждането днес в България **е противоконституционна**. Необходим е качествено нов подход при оценката на увреждането, който да отчита реалностите и духа на времето.

За целта в един нов закон за хората с увреждания се предлага да бъдат включени следните постановки, които в дисертационния труд са конкретизирани като предложения *de lege ferenda*:

- **Нова оценка на увреждането**

Направена е констатация за необходимостта от смяна на зрителния ъгъл към увреждането, за което е констатирано, че в момента е функция на *възможностите* на хората с увреждания. Гледа се какво *може* и какво *не може* човекът с увреждане, което неминуемо поставя въпроса - *Quis custodiet ipsos custodes?* Кой решава дали решаващият е взел правилно решение? Един качествено подобрен и отговарящ на конституционните императиви подход, би бил този, при който фокусът не е върху възможностите или невъзможностите на индивида, а върху типа и вида негова нужда от подкрепа.

С други думи, при подаване на заявление за оценка на увреждането, лицето да депозира своя оценка, базирана на неговите разбирания за *типа подкрепа*, от която същото се нуждае. Оценката на увреждането следва обективни критерии – медицински, социални, юридически – но се базира на себеоценката на човека с увреждане. Самата финална оценка на решаващия орган е необходимо да се води от типа подкрепа, която лицето с увреждане има нужда да получи. Ако едно лице има нужда **от лична помощ, техническо помощно средство, достъпна среда или поддържаща медицинска и рехабилитационна грижа**, тогава то следва да получи достъп до такава в оценката, която ще издаде компетентния орган.

С този подход цялостно се сменя философията на увреждането. То спира да се разглежда като центрирано около самото състояние на лицето с увреждане, а се фокусира върху неговите нужди и потребностите, които увреждането поражда. Следователно, ако едно лице се окаже, че няма нужда от някой от четирите типа подкрепа – лична помощ, технически помощни средства, достъпна среда или поддържаща медицинска и рехабилитационна грижа – то същото лице не следва да се третира като човек с увреждане.

- Изграждане на капацитет на специализирана административна структура

Към момента съществува Агенция за хората с увреждания, която е второстепенен разпоредител с бюджетни кредити под властта на Министерство на труда и социалната политика. В съществуващия Закон за хората с увреждания е предвидено тази агенция да се трансформира в Държавна агенция за хората с увреждания, да стане първостепенен разпоредител с бюджетни кредити и да премине на подчинение към Министерски съвет. Това е една добра стъпка, но следва да се предложи тя да се разшири. Подход с потенциално добър ефект би бил, ако на Държавната агенция за хората с увреждания се възложи процеса по оценка на увреждането. ТЕЛК да остане в историята, а предложеният по т. 1 нов процес по оценка на увреждането да се върши от Държавната агенция за хората с увреждания.

- Подобен достъп до социални услуги

При следване на новия модел за оценка на увреждането, който се предлага, е необходимо да се изгради и нов подход при организирането на социалните услуги. По същество с новия тип оценка неговите нужди са оформени в решението на административния орган по оценка на увреждането. Предлага се на законово ниво да се регламентира ред за получаване на необходимата – съгласно оценката на увреждането – подкрепа на принципа „на едно гише“.

- Създаване на фонд за научноизследователска и развойна дейност с цел създаването на иновативни технически помощни средства

С напредването на технологиите е възможно да се постигнат невероятни резултати в сферата на техническите помощни средства. Новите технологии биха могли да бъдат мост към по-интензивното и цялостно включване на хората с увреждания в общността. България за момента не разполага с инструментариум за насърчаване на иновациите в създаването на технически помощни средства. С предложения фонд, който следва да се администрира от повишения капацитет на Държавната агенция за хората с увреждания, може да се постигне такъв ефект. Чрез изследване, проектиране, прототипиране и пускане в експлоатация на качествено нови технически помощни средства е възможно да се постигне много по-пълноценно и качествено включване на хората с увреждания в обществото.

- **Повишаване на капацитета на Комисията за защита от дискриминация с цел подобряване на достъпната среда за хората с увреждания**

Наред с изложените дотук предложенията за нова философия и постановки в Закона за хората с увреждания, се предлага и промяна в Закона за защита от дискриминация. Предлага се възлагане на нови правомощия на КЗД, както и обособяване на специално вътрешно звено в институцията, което да работи по въпросите на увреждането.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението на изследването са систематизирани основните изводи от него. Те са, както следва:

Първо, хората с увреждания са интегрална част историческото развитие на конституционноправната уредба. Регулирането в сферата на увреждането не

е само трудовоправен, осигурителноправен или социален въпрос. Тя е въпрос с конституционно значение.

Хората с увреждания са част от историческия генезис на конституционноправната материя. Историческите източници ясно показват, че от Древен Рим и Древна Атина, през Средновековието, до модерността уреждането на въпросите, които увреждането повдига, намират своето конституционно отражение.

Второ, увреждането е въпрос, който има своето ясно систематично място в международните отношения. С приемането на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания международната общност постави ясен правозащитен акцент върху тази уязвима група от обществата.

Трето, въпросите, които увреждането повдига са ценностни теми в рамките на конституциите на почти всички развити държави. Макар подходите и методите на регулиране да са различни, почти всички държави на планетата споделят виждането, че темата е достатъчно обширна и важна, че да попадне в обхвата на конституционното право.

Четвърто, както по отношение на всяка голяма тема в обществото, така и по отношение на хората с увреждания съществуват различни идеологически парадигми. Водещите са свързани с медицинския модел и със социалния модел на увреждането. И двата подхода дават кохерентна рамка за разбиране на увреждането, но същевременно всеки от тях има слабости.

Пето, проблематиката на увреждането е в ядрото на обществото и това прави решаването на проблемите, които увреждането поставя, тема от най-висш правопорядък. Увреждането има преки импликации и в българската конституция. Тя изрично признава правата и положението на хората с

увреждания, като въпрос с конституционен ранг. Основният закон въвежда гаранции за упражняване на правото на труд, а оттам и на социална реализация на хората с увреждания. Също така поставя тази уязвима група под специалната закрила на държавата и обществото.

Шесто, големите конституционни въпроси за човешкото достойнство и за социалната държава имат пряко и непосредствено значение за материята на увреждането. Невъзможно е без следване на разбиранията за достойнството на личността да се провеждат конституционносъобразни политики в сферата на уврежданията. Също така обаче следва да се прилагат и постулатите на социалната държава, разглеждана като инструмент за постигане на общото благо. Поради сложността на историческите натрупвания е нужно винаги да се има предвид и съдържащата роля на конституцията, която не позволява прекомерно навлизане на държавата в личната сфера на индивида. Така се оформя един своеобразен троен конституционен тест, който следва всяка политика в сферата на уврежданията да следва.

Седмо, съществуващият нормативен ред за оценка на увреждането в страната не покрива критериите на предложени троеен конституционен тест. Оценяването на увреждането само чрез медицинската експертиза и ТЕЛК е подход, който влиза в противоречие с конституцията. С други думи настоящата система по оценка на увреждането има противоконституционен характер, защото влиза в ясно противоречие и с достойнството на личността, и с принципа на социалната държава, и с функцията на конституцията да съдържа държавната власт от прекомерна намеса в личната сфера на индивида.

Осмо, на основата на предложени конституционноправен прочит на материята за уврежданията, както и за да бъде пълноценно реализирана

конституционната защита на хората с увреждания, се предлагат, *de lege ferenda*, следните нормативни промени:

- Да се регламентира нов подход при оценката на увреждането;
- Да се подобри достъпа до социални услуги;
- Да се увеличи и подобри административния капацитет на специализирана държавна институция в сферата;
- Да се създаде специализиран фонд за научноизследователска и развойна дейност, който да подпомага и катализира иновации в сферата на техническите помощни средства;
- Да се увеличи капацитета на Комисията за защита от дискриминация, за да може тя да изпълнява ефективно антидискриминационните мерки по изграждане на достъпна архитектурна среда.

III. Приносни моменти

Приносът на дисертационния труд може да се систематизира в следните основни положения:

- Трудът представлява първото конституционноправно изследване на увреждането в България. Увреждането е разглеждано досега основно в сферите на административното право, трудово-осигурителните правоотношения, медицинското право и други. От гледище на основния закон обаче този въпрос нямаше своето целенасочено изследване;
- Извършен е задълбочен правно-исторически преглед на увреждането от Античността, през Средновековието до модерния период. Такова по мащаб систематизиране на правно-историческите въпроси, които увреждането повдига, не е извършвано до момента;

- Систематизирани са конституционните разпоредби, касаещи увреждането, в 27 държави по целия свят, както и е отделено специално внимание на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания;
- Аргументирано е, че въпросите на увреждането имат своя конституционен ранг и съответно тяхното разглеждане извън рамките, които конституционното право очертава, е непълно и неточно. Анализирани са българските конституционни предпоставки темата с увреждането да е въздигната на конституционно ниво;
- Приносен е анализът и систематизирането на водещите модели към увреждането, които са обобщени за пръв път като цялостен идеологически фундамент, който проектира правно и политическо действие по темата на увреждането;
- Като приносен момент може да бъде отчетен направеният анализ на конституционните теми като човешкото достойнство и социалната държава като и двете теми са разгледани задълбочено и съдържателно в контекста на защитата на правата на хората с увреждания;
- За първи път в българската доктрина е изведен, защитен и приложен авторски троен конституционен тест по отношение на политиките към хората с увреждания. В анализът на съществуващата нормативна уредба е приложен тройния конституционен тест в действие като резултатите от него са, че съществуващата уредба противоречи на водещите конституционни принципи за човешко достойнство, социална държава и е нарушена съдържащата функция на конституцията. С това за пръв път е аргументирано, че оценката на увреждането у нас е противоконституционна;
- Изведени са иновативни законодателни промени, които са достатъчно многобройни, че да послужат за основа на цялостно нов Закон за хората

с увреждания. Съществен принос е и създаването на цялостно нов модел по оценка на увреждането, който има практически интердисциплинарен характер, а не е само въпрос на медицинска оценка.

IV. Публикации, свързани с дисертационния труд

- 1. Кичашки, П.** Правно-исторически проявления на евгениката в САЩ. – *Право, Политика, Администрация*, 2020, том 7, бр. 3-4, с. 59-68.
- 2. Кичашки, П.** Увреждането като конституционен въпрос. – *Право, Политика, Администрация*, 2022, том 7, бр. 2, с. 29-37.
- 3. Кичашки, П.** Правно-исторически аспекти на увреждането в нацистка Германия. – *Knowledge: International Journal*, 2023, Vol. 56, Issue 1, p. 135-140.

SOUTHWEST UNIVERSITY “NEOFIT RILSKI”

FACULTY OF LAW AND HISTORY

DEPARTMENT "PUBLIC LAW SCIENCES"

Petar Iliyanov Kichashki

**CONSTITUTIONAL STATUS OF THE DISABLED
PEOPLE**

ABSTRACT

of a dissertation

for awarding an educational and scientific degree

"doctor" by professional field 3.6. Right

(Constitutional Law)

Supervisor:

Prof. Dr. Sc. George Bliznashki

Blagoevgrad

2023

The doctoral student is enrolled in an independent form in the doctoral program "*Constitutional Law*" from scientific field 3. Social, Economic and Legal sciences, prof. direction, code 3.6. Right, according to order No. 548/12.03.2020 of the rector of Southwest University "Neofit Rilski". The topic of the dissertation work is "*Constitutional status of the disabled people*", supervised by Prof. Dr. Sc. Georgi Bliznashki.

The paper was discussed and directed for public defense at a meeting of the Department of Public Law Sciences at the Faculty of Law and History of the Southwest University "Neofit Rilski" on June 23, 2023. Based on an order of the rector of the Southwest University "Neofit Rilski", the composition of the scientific jury was confirmed and a date was set for holding an open meeting for the defense of the dissertation work.

Internal members of the scientific jury:

Assoc. Prof. Dr. Manol Stanin, SWU "Neofit Rilski"

Assoc. Prof. Dr. Veselina Buchkova, SWU "Neofit Rilski"

Reserve member: Assoc. Prof. Dr. Margarita Cheshmedzhieva, SWU "Neofit Rilski"

External members of the scientific jury:

Prof. Dr. Darina Zinovieva, ISL at BAS

Assoc. Dr. Deyana Marcheva, NBU

Assoc. Dr. Hristo Paunov, PU "Paisii Hilendarski"

Reserve member: Prof. Dr. Krasimira Sredkova, SU "St. Kliment Ohridski"

*On **October 12, 2023**, at 11:00 a.m., an open meeting of the scientific jury for the defense of the dissertation will be held.*

The dissertation work and defense materials are available in the PIF of the SWU "Neofit Rilski" at the address: Blagoevgrad, G. Izmirliiev-Makedoncheto Square No. 1, and on the university's website: www.swu.en.

CONTENT

I. General characteristics of the dissertation

1. Relevance of the scientific paperwork
2. Subject of the scientific paperwork
3. Purpose and tasks of scientific paperwork
4. Methodology of research work
5. Volume and structure of scientific paperwork
6. Bibliography

II. Content of the scientific paperwork

Introduction

First chapter. *Legal-historical overview of the situation of people with disabilities*

Second chapter. *Models of regulation and constitutional status of people with disabilities*

Third chapter. *The need of "triple constitutional test" of the disability policies*

Conclusion

III. Contributions

IV. Publications related to the dissertation

I. General characteristics of the dissertation

1. Relevance of the scientific paperwork

The relevance of the present study is determined by *three groups* of circumstances.

The first is inextricably linked to the current state of Bulgarian scientific understanding of this current legal, political and social issue. **Much of the existing legal research has a narrow subject scope and is devoted to particular aspects of the protected rights of people with disabilities, such as issues of work capacity. In others, the problems of people with disabilities are considered in a big way - from the perspective of the state of human rights.** In constitutional theory, no special attention has been paid to the rights of people with disabilities and their constitutional status. There is also an analysis of the compliance of certain legal norms and institutions that relate to people with disabilities with constitutional provisions, including in the light of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities.

The second group is directly related to the dynamic public relations in the field of disabilities that developed in the international arena after the end of the Second World War. There is a clear ideological and political clash between the two main models, namely the medical and the social, which are used as an explanatory scheme for the social phenomenon of disability. These two models are not the only ones, but it seems that there is a certain consensus in the international community that it is through these two understandings that solutions to the problems faced by people with disabilities can be most comprehensively sought. The majority of modern

countries introduce into their legal peace one of these two models or a form of symbiosis between them in order to create the necessary legal protections for people with disabilities. At the same time, both models are somewhat incomplete and mutually exclusive in certain aspects. In this sense, a critical review and analysis of the existing models from the point of view of the constitutional arrangement is necessary.

The third group of circumstances, which determine the relevance of the present study, are related to the state of the constitutional regulations affecting people with disabilities. The rights of people with disabilities are explicitly included only in the current Constitution. The Tarnovo Constitution, being the earliest modern Bulgarian constitutional text, does not pay special attention to the role and place of people with disabilities in society . The socialist constitutions of 1947 and 1971, for their part, introduced the right of Bulgarian citizens to be socially insured and to receive a pension in the presence of the circumstance of "disability". However, the current Bulgarian Constitution pays special attention to people with disabilities and creates legal institutions and regulations that protect the rights of people with disabilities. They have their primary basis in the leading constitutional principles and values, already proclaimed in the preamble of the Constitution, namely - the welfare state and the dignity of the person.

It is important to note that disabilities and understandings of them undergo their own distinct social evolution, which has not yet found its place in the current Bulgarian Constitution. An example in this direction is the understanding of the work capacity assessment of disabled people. The current legal and by-laws in our country provide for unilateral and imperative state intervention in the personal sphere of people with disabilities - the state determines whether and to what extent they have the right to work, makes decisions for them and limits or completely

excludes their participation in the labor market. At the same time, the constitutionally guaranteed freedom of the individual includes, among other things, the freedom of choice and judgment regarding the exercise of labor.

2. Subject of the scientific paperwork

The subject of the study is the constitutional position and rights of people with disabilities, their historical genesis, development and current state. The research focuses on the interrelation between the rights of people with disabilities and the basic constitutional values and principles such as the dignity of the person, the welfare state and more generally - the restraining role of the Constitution as a guarantee against excessive and disproportionate state intervention in the private sphere of the individual. Special attention is paid to the relevant international legal norms, a comparative-constitutional review is made and proposals are made *de lege ferenda* .

3. Purpose and tasks of scientific paperwork

The purpose of the research is :

a) to analyze the legal concepts of disability and the protection of the rights of people with disabilities according to the Constitution and in the context of their historical development and current trends in an international aspect.

b) to discuss some legal and constitutional aspects related to the rights of people with disabilities in the context of the possible collision between the

constitutional provisions and the legal framework, as well as in view of the norms of the Convention on the Rights of People with Disabilities, which are subject to harmonization with the domestic legislation in the country.

c) to develop and bring out some proposals *de lege ferenda* , to fill existing deficits in the legal system. They include guarantees for the personal freedom of people with disabilities, mechanisms to empower the representatives of this group to make their own life decisions, etc.

The main tasks of the research are:

a) to examine the historical genesis, the main international and Bulgarian trends in the normative attitude towards the rights of people with disabilities, as well as to examine disability as a legal phenomenon;

b) to examine the rights of people with disabilities, guaranteed by the Bulgarian Constitution, from the point of view of the dignity of the person as a primordial constitutional value;

c) to analyze the compliance of the domestic legislation on the rights of people with disabilities with the standards established by the Constitution and international acts and on this plane to propose ideas for improving the legislation *de lege ferenda* .

4. Methodology of research work

The methodology used in this dissertation includes:

- **The historical and comparative legal method** , which were used in examining the genesis and development of the attitude towards people with disabilities in the different legal systems in Europe and the USA, as well as in the analysis of the social circumstances in which the rights of people with disabilities exist in different historical eras and in different legal systems.

- **Normative, systemic and functional methods** are also used in the present study, and through them the main principles and functions of the various public bodies, which are called to seek solutions in the field of problems faced by people with disabilities, are presented and analyzed.

5. Volume and structure of scientific paperwork

The dissertation consists of an introduction, three chapters, ends with a conclusion and a bibliography. The work has a total volume of **220** pages (font 14, spacing 1.5, Times New Roman) , including the table of contents and bibliography. In the content part, three chapters are distinguished, each of which is divided into paragraphs, in some of which there is additional internal structuring. The bibliographic reference contains **168** titles of scientific literature (scientific articles, monographs, studies, collections, etc.). Footnotes total **225**.

6. Bibliography

The used bibliography consists of **168** scientific sources. Of these, a total of **39** are in Bulgarian or Russian and **129** in English. The literature used contains scientific books, studies, monographs, articles and collections that cover historical, constitutional and public law issues. The constitutions of **27** countries in Europe, South America, North America, Africa and Asia are studied.

II. Content of the scientific paperwork

Introduction

The purpose of the introduction is to outline the relevance of the research, its subject, aims and objectives, as well as methodology. The introduction highlights the topic of the dissertation, as well as the limitations that should be imposed in order to focus the research.

First chapter. *Legal-historical overview of the situation of people with disabilities*

The **first chapter** of the dissertation consists of three paragraphs - *Statements of the question, Historical overview and Dilemmas of modernity* . In paragraph one, the main questions that are subject to research within the framework of the dissertation work are outlined. The distinctions between the leading branches of law that examine disability are described, such as employment law, family law, medical law, administrative law, and others. As an important element of any society, people with disabilities are subject to diverse state policies that aim to solve the problems of this vulnerable social group. They are an immanent part of socio-political relations and therefore their rights are gradually brought to the constitutional level. The

dissertation examines the problems and rights of people with disabilities through the prism of the constitutional concepts of the welfare state, personal freedom and dignity, and not in view of the specific sectoral principles and norms of labor, insurance and medical law.

The second paragraph of the first chapter examines disability in its historical genesis. The legal regulation of people with disabilities goes through three distinct stages - Antiquity, the Middle Ages and the modern period after the revolutions of the end of the XVIII century, which are discussed in the dissertation. The historical overview covers Antiquity and the Middle Ages, and subsequently the dilemmas of modernity - eugenics, the situation of disabled people in Nazi Germany and the situation of disabled people in the USSR - are examined.

Athens and Rome during the Antiquity period are an important guide for understanding the legal situation of people with disabilities in the following historical eras and within the framework of modern times , which is why this period is given significant attention in the dissertation work.

Despite the relatively rich *historical* information about the situation of people with disabilities in **Ancient Athens**, *the legal* sources regarding disability are relatively limited. It is important to note that disability in Antiquity did not have the characteristics it has today. It cannot be said that disability was a characteristic that singled out *a group* in society. In other words, disability exists and is viewed through the individual experience of each individual and above all through the prism of different types of disabilities.

The first legal-historical information regarding disability in Ancient Greece can be found in the laws of **Solon** from 594 BC. The preceding norms, created by Dracont, have no relation to this topic - they mainly focus on other social problems,

the solution of which, however, gives an advantage to the wealthy class at that time¹. Within the framework of Solon's reforms, a large-scale reorganization of social processes in Ancient Athens was achieved. These changes do not leave the injured party unaffected. Heraclitus claims that it was in Solon's laws of 594 BC that social protection for those maimed in battle appeared. The provision was originally laid down by Solon for a specific person returning disabled from battle, but this protection was then expanded by the tyrant Pisistratus to create social protection for all the war-damaged, who in this period constituted an essential part of Athenian society².

Historical information on the subsequent development of the situation of disabled people in Athens is scarce. When reviewing the general constitutional role of the ancient Athenian state, one cannot miss the so-called "Golden Age of **Pericles**". It is his constitutional reforms that are considered a kind of *par excellence* of Greek democracy³. The 32-year period of total domination of Pericles in Athenian politics is a kind of peak of the ancient democracy of the polis⁴. Processes receive social income due to the very fact of their disability⁵.

An appropriate illustration of social payments to the disabled in Athens during this period can be made by reviewing the famous court speech of the Athenian orator **Lysias**, which is known in historiography as "On the denial of a pension to the disabled" (24). Although spoken in 404 BC, i.e. long after the death of Pericles and

---

¹ Caravan, Edwin . Rhetoric and the Law of Draco . Oxford University Press, 1998, p. 2 .

² Dillon, Matthew . Legal (and customary?) approaches to the disabled in ancient Greece. - In: Disability in Antiquity . New York, Routledge, 2017, p. 171 .

³ Cary , M. , Athenian Democracy . In: History. The Journal of the Historical Association, Volume 12, Issue 47, October 1927, John Willey & Sons, Inc., pp. 206.

⁴ Moneva, S., The Athenian..., p. 120.

⁵ Dillon , Matthew. Payments to the Disabled at Athens: Social Justice or Fear of Aristocratic Patronage? – In: Ancient Society, Vol. 26 (1995), Peeters Publishers, p. 27.

in the conditions of a severe socio-political crisis ⁶, the speech gives a good idea of the social support for the disabled in the polis. Lysias, who was one of the ablest Athenian orators, was engaged to deliver a speech before the Bull in defense of an invalid who was accused by someone whose name has not been preserved of "draining" the Athenian treasury with his pension, while carrying on a business and even riding a horse.

When considering the legal status of people with disabilities in Ancient Athens and when outlining the legal-political situation in the polis, the role of Plato and Aristotle cannot be overlooked.

Within his utopian vision of the ideal city developed in *Republic*, **Plato** touches upon the theme of disability. The philosopher seeks to build a completely new model of the functioning of the polis by totally destroying the existing ideas about politics, family, philosophy and war. Regarding the family, Plato develops the idea of extreme equality between men and women, for the realization of which, however, the family must disappear - women give birth to children, but do not raise them, leaving this duty to others. According to the ideal idea of one of the leading figures in the polis - the "guardians", the best of the best (men and women) are placed, who should reproduce only among themselves, which is actually a eugenic institution of "mating" ⁷. At certain periods they must gather at a "sacred" festival of

---

⁶In 404 BC, Athens suffered its final defeat in the Peloponnesian War. After Sparta's victory, a new governing body of thirty tyrants was established in Athens, and democracy was suspended. The tyrants enjoyed the blessing of victorious Sparta, and their rule went down in history for its extreme cruelty. " ...The thirty who, for the sake of their personal gain, killed in eight months almost as many Athenians as all the Peloponnesians in ten years of war," says Xenophon regarding their rule - cf. Xenophon, *Hellenica*, Books IV, Cambridge, MA, Harvard University Press, Loeb Classical Library, 1918, II.IV.23, p. 157. The rule of the Thirty Tyrants lasted only a year and in 403 BC democracy was restored - cf. Moneva, S., *The Athenian...*, pp. 145-149. Despite the complexity of the times, which tore at the very fabric of Athenian democracy, judging by Lysias's speech, social measures to support the disabled continued to exist.

⁷ Price, AW *Plato: ethics and politics*. - In: *Routledge History of Philosophy Volume I, From the*

fertility (459 e) . Sexual partners are chosen by lot, and the number of "marriages" is decided by the ruler according to the need to increase the population and in view of wars, diseases, etc. under. (460a). The children of the "good" ie. of the smart, the strong, and the brave, should be saved and taken away to be raised by others, not their biological mothers, so that they can return to the service of the polis. The children of the "bad" ie. those who are not genetically, physically and mentally perfect should "be hidden together with the deformed in unknown and unfamiliar places" (460 c) ⁸. According to some scholars of Plato, "readers are disgusted by the eugenic aspects of this proposal, which is reminiscent of Nazi plans to breed a 'dominant race' ⁹. " The reason that Plato speaks of "euthanasia" of the impaired, although according to some lies in the "spirit of the age", ie. like historical understandings that prevailed in Ancient Athens, according to others, this understanding of his is rooted in the central Platonic thesis of *justice*. The defective, by the very act of their deformity, bring injustice to the polis, distorting the "sense of order" ¹⁰.

The topic of the situation of disabled people in Athens is not foreign to another of the great ancient Greek thinkers - **Aristotle**. In his *Constitution of Athens*, for example, Aristotle reaffirmed social protection for the disabled. He equated the maimed in battle with the poor and declared that they should receive a pension of two obols a day. The procedure that Aristotle constructs requires that the "crippled person" be unable to perform any kind of work. Whoever "answers" this first requirement can ask for help from the state, but it assesses the appropriateness of

---

Beginning to Plato, Routledge, 1997, p. 378 .

⁸ Bloom, A. (translator). The Republic of Plato . Second Edition, BasicBooks, 1992, p. 139.

⁹ Sheppard, DJ Plato's Republic. An Edinburgh Philosophical Guide, Edinburgh University Press, 2009, p. 78 .

¹⁰ Shanimon, SM, Rateesh, K. Theorizing the Models of Disability Philosophical Social and Medical Concepts – An Empirical Research Based on existing Literature . – In: International Journal of Scientific and Research Publications, Vol. 4, Issue 6, June 2014, p. 2.

this social payment - the Council decides on a case-by-case basis whether an applicant should receive a pension from the state ¹¹.

In his work *Politics*, Aristotle states: "As to the abandonment and rearing of children, **let there be a law that no deformed child shall live**, but that it be based on the excessive number of children, if the established customs of the state forbid it (for the population in our country has a limit), that no child be abandoned, but when couples have children in excess, let abortion be performed before meaning and life have begun; what is legal or illegal in these cases depends on the question of life and feeling' ¹². In other words, according to Aristotle, exposure practices , i.e. *de facto* infanticide, are applicable according to the conditions and peculiarities of the individual country. In Ancient Greece, a child to be killed was left in the forest or in a cave, or dropped down a river to be left at the mercy of the gods. In essence, this practice constitutes **infanticide**.

In considering the legal status of disabled people in **Ancient Rome**, it would also be impossible to ignore the practices of child *abandonment* .

After another political clash between the poor and the rich in Rome, the patricians were forced to create the first written Roman legislation that replaced the common law in force until then - in 449 BC, the Laws of the Twelve Tables were created. This first written legal thought, though primitive in nature and far removed from the vast achievements of Roman jurisprudence, provided a solid written root for the flourishing of Roman law as it has come down to us. Within the Twelve Tables there are several texts that relate to people with disabilities. Table IV of this first written Roman law specifically refers to *Cine necatus insignis that deformitatem*

---

¹¹Aristotle . The Athenian Constitution. The Eudemian Ethics on Virtues and Vices . Cambridge, MA, Harvard University Press, Loeb Classical Library, p. 137-139 .

¹² Snyder, Sh. L., Mitchell, DT Ref. , p. 51 .

Puer this ("Kill the baby who is visibly deformed; monstrosity is impossible because it is not tolerated"). Table V establishes the institution of the "custody" of the "insane." The weakest link is with disabilities in Table VIII , which constructs the composition of the crime related to breaking someone's limb, where the punishment is a fine or reciprocal breaking of the same limb of the perpetrator of the crime.

The Digests deal with people with disabilities in numerous texts concerning abandonment, marital and family relations, capacity, etc. under. It is necessary to clarify again that what ancient Roman jurists understood as *disability* has a different connotation today. In short, insofar as disability is now seen as a social problem, and insofar as until a few decades ago, but after the Enlightenment, disability was considered primarily a medical problem, in Roman times it was predominantly a legal **problem**¹³. The great Roman jurists considered disability primarily through the legal cases it created. The built slender legal solutions point to a thorough and serious analysis of the challenges for legal peace that are created by the presence of people with disabilities in public relations.

In view of the historical outline of the constitutional position of disabled people , the next stage that is addressed in the dissertation work is **the Middle Ages**. It should be emphasized that disability during this historical period was subordinated to the general dualism of church-state relations. In this sense, the Christian faith is a key to deciphering disability in the Middle Ages. The teaching of Jesus Christ causes a moral and ethical revolution - he declares universal equality and equality before the Lord of all people. He redeems through the sufferings of the cross the original

---

¹³ Toohey, P. Disability in the Roman *Digest* . - In: Disability in Antiquity, New York, Routledge, 2017, p. 309 .

sin, because of which the Old Testament humanity suffered and gives everyone the opportunity to take the path of salvation of their choice .

From the perspective of the social role of disabled people in the Middle Ages, a large number of disability scholars share the understanding that mainly people with permanent disabilities in Medieval Europe were socially equated with beggars, i.e. their life, as far as such was possible under the milder disabilities in that socio-cultural order, was connected with the inevitable wandering from one inhabited place to another in search of alms. There is no consensus on the historiographical data from this period. Due to the veil of absolutism, data about the situation and life among ordinary people is relatively limited when it comes to disabilities. To some extent, in relation to people with intellectual disabilities and mental disorders, there were two conflicting understandings of their lives in the Middle Ages. On the one hand, some believe that regarding intellectual disabilities there was an understanding that having a "village idiot" in every settlement was useful and even necessary ¹⁴. The role of royal jester in many monarchical courts around Europe is well known - often people with mental disabilities entered this role, because they could afford to say things to the ruler that a sane person would not dare.

The third paragraph of the first chapter examines the dilemmas of modernity, highlighting three key issues for disabled people - eugenics, the situation of disabled people in Nazi Germany and the situation of disabled people in the USSR. These three dilemmas of modernity largely predetermine modern disability regulation mechanisms

Eugenics (*eugenics* - *English*) is a pseudoscience that gained popularity all over the world in the period from the end of the 19th to the middle of the 20th

---

¹⁴ Stiker , H.-J. _ _ _ Ibid., p . 70

century. The word "eugenics" comes from the Greek and means "healthy born". The main purpose of pseudoscience is to combine the study of heredity with the power of statistics to "help" create a "better" human race ¹⁵. Eugenics aims to "improve" the gene pool of the population, weed out the "bad" from the "good" genes and, through selection, build a human race that is better than all before it. For the basis of their non-scientific understanding, eugenicists use the artificial selection of animal and plant species as an example. Their basic hypothesis is that since animals can be made better by selection—cows give more milk, sheep more wool, hens lay bigger eggs—why shouldn't the same selective principle apply to humans? This value-denying view becomes the "scientific" source for some of the most monstrous pages in human history.

Eugenics has two leading "scientific" currents. On the one hand is positive eugenics. It is at the genesis of eugenic "science", i.e. she appears first. According to this understanding, the role of eugenics, through statistics and the study of heredity, is to "encourage" the reproduction of "good" personality characteristics. The idea is, through external intervention, to stimulate the best representatives of humanity to create a generation among themselves. According to this theory, when only the "good" representatives of mankind - the stronger, the smarter, the healthier and even the richer - mate, then through natural selection the "bad" representatives of the human race - the weaker, the sicker, the damaged - will disappear by themselves. Subsequently, the more influential "scientific" trend in the field - negative eugenics - appeared on top of the understanding of "positive" eugenics. Researchers in this pseudoscientific field have come to the conclusion, through statistical methods and extrapolation, that "positive" eugenics will take too long to work, if it works at all. Therefore, it was necessary to combine "positive" eugenics with "negative". In

---

¹⁵Levine, Ph., *Eugenics: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2017, p. 1.

addition to "encouraging" the mating of the "good" human specimens, it was also necessary to "discourage" the mating of the "bad" specimens of the human race. The combination of "positive" and "negative" eugenics eventually mutated into extreme "negative" eugenics. It begins with the isolation of bad human traits, goes through forced sterilization, to reach its tragic, but quite logical from the point of view of extreme eugenics, ending - the Holocaust.

Regarding disabled people in Nazi Germany, a brief outline of the legislative and practical escalation of policies towards this group of people is given. It has been noted that half a year after the Nazis took power, a eugenics law appeared that guaranteed the forced sterilization of disabled people. On July 14, 1933, the Law on Limitation of the Generation Carrying Hereditary Diseases was adopted ¹⁶. As a result of this law, it is estimated that around 400,000 men and women will undergo forced sterilization, and at least 5,000 of them will lose their lives due to post-operative complications ¹⁷. A huge part of the elite of German medicine, thousands of social workers and government officials will participate in this process. For this assault on the life, health and dignity of more than 400,000 people, no one will ever be convicted ¹⁸.

Over time, eugenics became an increasingly unavoidable part of how Reich "solved" his "problems" with the disabled. In 1935, amendments to the eugenics law were passed, which allowed doctors to perform forced abortions on women who

---

¹⁶ Kersten, L. (n.d.). Germany enacts "The Law for the Prevention of Hereditarily Diseased Offspring". Retrieved December 22, 2018, from- <http://www.eugenicsarchive.ca/discover/timeline/5172ef15eed5c60000>

¹⁷Official data on the "legal" sterilizations are available only until 1936, and in the period 1933-1936 the sterilizations of almost 200,000 people were allowed. Many researchers estimate the total number of sterilized disabled people by the end of World War II to be around 400,000.

¹⁸ Schneider, F., Lutz, P. Registered, Persecuted, Annihilated. The Sick and the Disabled Under National Socialism . Berlin, Springer, 2014, p. 48.

were disabled or whose husbands were carriers of such ¹⁹. In the same year, the Nazi legislator also passed another key legislative act for the disabled - the Law for the Protection of Hereditary Health of the German Nation ²⁰. Enacted only a month after the Nuremberg Race Legislation of September 1935, the so-called Marriage Health Act was a perfectly logical element in the overall Nazi scheme – not only would there be forced sterilizations of disabled people and forced and forced abortions on “suspicion” of disability, but a comprehensive state regulation would be set up to eliminate the possibility of marriage between the able-bodied and the disabled . Before marriage, individuals will be required to produce a medical certificate of fitness, and if one of the parties cannot obtain one due to disability (personal or family), marriage cannot be solemnized. The state is already entirely in the most personal sphere of the individual - from his ability to create a generation, to with whom and whether he will be able to enter into a marriage union. The statism of Nazi Germany was steadily robbing people of their choice, their dignity, and ultimately their lives.

Nazism is not the last totalitarian ideology of the 20th century that demeans the dignity of people with disabilities. Although with a different sign **Soviet Communism** , which occupied the power vacuum in Eastern Europe after carrying out much of the war that led to the destruction of Nazism, also played a key role in shaping views on disability. This is especially true in the countries east of Berlin, including Bulgaria.

After the Great October Socialist Revolution of 1917, profound and multi-layered social changes took place in Russia. The most crucial in relation to disabled

---

¹⁹ Goldberg, DL Developments in German Abortion Law: A US Perspective – In: UCLA Women's Law Journal, 1995, p. 534.

²⁰ Deutsches Reichsgesetzblatt 1935, 1:1246 .

people is the reform carried out through the Labor Code of 1918. Its article 5 and the annex to the Code concerning this text regulate the establishment of Medical Expert Bureaus (Бюро врачебной экспертизы), which determine by means of a medical examination whether a person has a temporarily or permanently reduced ability to work ²¹. This is one of the first and one of the most detailed mechanisms from the first quarter of XX century, which serves to regulate the state's attitude towards people with disabilities. With this foundation laid, it could be said that Soviet jurisprudence set the framework within which attitudes to disability would be treated in almost all former Eastern Bloc countries. The mechanisms used to assess disability in Bulgaria through the Territorial Expert-Medical Commissions (TELK) are essentially not significantly different from the Medical-Expert Bureaus of the early Soviet state. In 1932, the USSR also introduced another tool known in our country, which until recently was an invariable part of the findings of TELK - the three-group evaluation system of disability. With it, persons with disabilities are divided into three groups according to the severity of the disability - I , II and III group. Therefore, it can be said that the Soviet model of dealing with the problem that disability poses is actually in the domain of extreme state intervention in the private sphere of the individual.

Second chapter. *Models of regulation and constitutional status of people with disabilities*

In the second chapter of the study, three paragraphs are distinguished. The first outlines the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and a number of democratic constitutional arrangements. In the second paragraph, the

---

²¹For details see Labor Code, Assembly of Laws and Regulations of the Workers' and Peasants' Government of the RSFSR. 1918; No. 87-88. Art. 905, Appendix iz textbook I. Ya. Kiseleva "Labor Law of Russia" (Moscow, 2001).

specific models of disability are discussed and critiqued. In paragraph three, the constitutional aspects of disability are discussed, including its systematic place within the framework set by the constitution.

Within paragraph one, it is noted that the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities is a unique international document. First of all, it is XXI's first comprehensive human rights document century. Separately, this is the convention that has collected the most signatures on the day the opportunity for signature opens, with a total of 88 countries signing the convention on its first day, and 44 countries signing the Optional Protocol to it. In addition, the Convention is the first such type of UN document that can be adopted by regional organizations²². The Convention is also the first legally binding international document that has been ratified by the European Union. The overall concept of the Convention is built around the framework of human dignity, which should be fully protected for people with disabilities²³. The Convention itself does not create new rights²⁴, although there are opposing views on this issue²⁵. Rather, it aims to guarantee existing human rights for people with disabilities.

In addition, a comparative constitutional review was made, within which the constitutional provisions concerning disability in a number of democratic countries

---

²²For more details see the official website of the United Nations - <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> . Retrieved 01/22/2023.

²³ Flynn, E. From Rhetoric to Action. Implementing the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities . Cambridge University Press, New York, 2011, p. 15.

²⁴ Flynn, E. The United Nations Conventions on the Rights of Persons with Disabilities. A commentary. Springer International Publishing, 2017, p. 283.

²⁵There is and authors who _ claim that _ the situation is more complicated than __ is the direct denial that the Convention does not create new rights . For details see – Mégret , F. The Disabilities Convention: Human Rights of Persons with Disabilities or Disability Rights? – In: Human Rights Quarterly, Volume 30, Number 2, May 2008, p. 498 .

are analyzed.²⁶ It can be clearly seen that people with disabilities are present in almost every modern constitution not only in Europe but also in the world. In different countries, the models of constitutional regulation are different - some countries raise social security for people with disabilities to the constitutional level; others expressly proclaim specialized protection for the rights of persons with disabilities; others detail in a series of constitutional texts what rights are inherent to people with disabilities and how the state should support their realization. Constitutional arrangements are varied and jurisdictional in nature, but what can be said with a high degree of certainty is that almost all constitutions on the planet have some form of regulation or at least some attitude towards people with disabilities.

In the second paragraph of chapter two of the study, the two leading models that shape the ideological understanding of disability are examined. For the purposes of the study, two of the main models by which disability is conceptualized are considered - the medical and the social.

The medical ideological model for examining disability places the individual aspect at the core²⁷. In other words, this is the *disability model*. The central, and why not even the only, issue within the medical model is disability. The model is defined and deciphered through the understanding of the personality deficit. The social environment is not and cannot be part of this personal problem - the individual is the one who, due to the nature of his disability, cannot join society.

The social model of disability is the other major ideological framework that examines this societal phenomenon and seeks to address the problems it creates. The

---

²⁶The constitutional texts used for the purposes of this study were retrieved from <https://constituteproject.org> in the period December 2022 - February 2023. The norms are used in English and have been translated into Bulgarian by the author.

²⁷ Michailakis, D. The Systems Theory Concept of Disability: One is not Born a Disabled Person, One is Observed to be One. – In: *Disability & Society*, vol. 18, No. 2, 2003, p. 209-229.

central issue of the ideology of the social model is the definition of the concepts of *impairment* and *disability* . For the social model, disability is the physical, physiological, or mental condition that distinguishes people with disabilities from people without disabilities. That's all it has in common with the ideology of the medical model. For the social model, however, above disability there is a second layer, a second construction – that of disability. For the ideology of the social model, disability is a fact of reality whose ability to be corrected is more or less possible. But above disability comes disability. It is not itself confined within the framework of the disabled person, but is caused from without. It is society that damages people with disabilities.

The dissertation also criticizes the two leading models. They, due to their nature as ideologies, try to give a comprehensive answer to a complex category of questions. On the one hand, with the complete dominance of the social model, a value rupture between the foundation and the superstructure of the disability begins to be noticed. Advocates of the ideology of the social model are increasingly beginning to completely isolate and ignore the fact of disability. A process can be identified in which disability, i.e. the medical foundation, begins to be neglected, which leads to a rupture of the fundamental and the building issue ²⁸. Identity politics is increasingly taking over territory from the social model.

In the last paragraph of the second chapter, an analysis of the constitutional prerequisites for considering disability as a matter of the rank of the constitution is made. It has been noted that the Constitution of 1991 deals with the issues related to the rights of people with disabilities within two deliberate texts. In Art. 48, para. 2, a guarantee is created for the implementation of the right to work of people with

---

²⁸ Darling, RB Disability and Identity, Negotiating Self in a Changing Society . Lynne Rienner Publishers, 2013, p. 142-143.

disabilities, and the state is charged with the obligation to create conditions for the implementation of this right. Additional Art. 51, para. 3 guarantees that people with disabilities are under "special protection of the state and society". However, this does not mean that issues related to the rights of people with disabilities are limited to these two constitutional provisions. People with disabilities enjoy all constitutional rights and, accordingly, bear all the obligations established for all Bulgarian citizens. The Basic Law and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, as the most comprehensive international act in this field, do not create new rights, but guarantee the full exercise of existing human rights by persons with disabilities.

The rights of persons with disabilities have the character of a constitutional issue due to several circumstances. First of all, these rights have their deep historical roots. People with disabilities are an important part of every society - from ancient, through medieval, to modern. Secondly, there is a deliberate legal regulation related to disability in the modern Bulgarian constitution. Thirdly, disability is an issue that can be identified within almost all constitutions in the developed world.

Third chapter. *The need of "triple constitutional test" of disability policies*

In the third chapter of the dissertation, a proposal is made for a kind of "triple constitutional test" to be used in the implementation of policies in the field of disabilities. Within this test, the understanding is formed that in order for a state policy towards people with disabilities to be constitutional, it should comply with the principles of human dignity, the welfare state and take into account the constraining function of the constitution. The third chapter is again divided into three paragraphs. In the first, an analysis is made of the constitutional principles of human

dignity and the welfare state. In the second, a critical analysis is made of the existing assessment of work ability and social support for disability. In the third paragraph, proposals for legislative changes *are* presented *de lege ferenda*.

In the first paragraph, the constitutional concept of human dignity is examined first, which is indicated as one of the most profound and important questions before constitutional law science. From the point of view of democratic constitutionalism, ²⁹dignity is among the values that play the role of a structural-determining issue in terms of rights ³⁰. Through the prism of constitutionalism, dignity is a pre-state value ³¹, and in some constitutions it is also an independent right ³².

Among the many views and understandings of dignity as a constitutional value, the opinion of professors Margit Kohn and Dieter Grimm stands out, who consider dignity as a comprehensive constitutional doctrine ³³. Drawing on the fact that dignity is not only regulated differently in different jurisdictions but also understood differently, Cohn and Grimm point out that a distinction must be made between dignity as an absolute category and dignity as a relative category. If it is elevated to an absolute, then it should be considered as *a principle* and not as *a right*. In this sense, if dignity is considered a *principle*, it cannot and cannot be contradicted by other rights - at the top of the pyramid is dignity and all rights derive from it. However, if dignity is not raised in *principle*, but is considered in its measurable and observable specifics, then it is a *right* - its weight is measured in

---

²⁹Bliznashki, G. Evolution of... pp. 183-202.

³⁰ Rosen, M. Dignity - It's History and Meaning. Cambridge: Harvard University Press. 2012. p. 54

³¹Drumeva, E., Constitutional... p. 671.

³² Barak, A. Human Dignity – The Constitutional Value and the Constitutional Right. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, p. 110

³³ Cohn, M., Grimm, D. Human Dignity as a Constitutional Doctrine . - In: Routledge Handbook of Constitutional Law, 2013.

coordination with other human rights and should be considered in specifics, and not as a general principle³⁴.

In this first paragraph of the third chapter, the understandings of the role, place and functions of the welfare state are also discussed, depending on the angle from which they are viewed. For the political sciences, the welfare state has one meaning, for the economic ones another, for the philosophical ones – a third. But all these disparate understandings find their common root at the level of constitutional law. The preamble of our constitution sets out the determination of the constitutional legislator to create a democratic, legal and social state. These three aspects of the traditional rule of law are ³⁵the foundation of values that shape the modern Bulgarian state.

The democratic, legal and welfare (social) state should be considered simultaneously in two aspects. On the one hand, each of these elements – democracy, justice and sociality – should be considered as a single and indivisible whole. The modern, constitutional state is a state of democratic, legal and social order, understood as a homogeneous value concept. These are the three leading elements of modern statehood. As Prof. Bliznashki writes, they give a constitutional-legal appearance to the call of the age, expressed through *Liberté, Égalité, Fraternité* - freedom is an expression of the rule of law, equality of the democratic state, and fraternity of the welfare state. ³⁶ From this point of view, the welfare state, like dignity, is an element of a larger whole. On the other hand, however, it must be

---

³⁴Although many scholars suggest that there is no such thing as a "hierarchy of human rights," there are others who argue that a certain category of rights, such as those that are non-derogable, have a certain level of supremacy over derogable rights. For details see - Farrer, T. The Hierarchy of Human Rights . – In: American University International Law Review, Volume 8, Issue 1, Article 10, 1992, p. 115-119.

³⁵Bliznashki, G. General teaching..., c. 265.

³⁶Bliznashki, G. Again, p. 266.

clearly noted that the welfare state, as well as the democratic and the legal one, have their own appearance and their territory defined by the constitution. The welfare state is that which, in the most general terms, embodies the concept of *the common good*.

The second paragraph of the third chapter of the study is devoted to the criticism of the existing legislative framework in the field of disability. It has been noted that the Bulgarian system of disability puts as a central issue the decision of TELK - you have a disability if you have a decision of TELK and vice versa, you do not have a disability if you do not have a decision of TELK. The current Ordinance on Medical Expertise is new in time, but old in philosophy and understanding. It is noted that in our country the disability is completely and categorically a medical issue. Bulgaria defines disability only on the basis of the medical model and its ideological positions. It has been estimated that any legal construct built on medical expertise and measurement of disability as a "percentage of a healthy person" will be immanently anchored within medicine. This reduces this constitutional issue, which affects a huge part of society, to a niche and narrowly expert problem of the competences of health workers, which in no way meets the challenges of the time.

It has been noted that the current by-law and administrative regulation of disability cannot meet the proposed constitutional stress test.

First of all, the TELK/NELK decisions, which create obstacles to the exercise of the basic human right to work, clearly violate the role of the constitution as a factor restraining the power of the state. The intrusion into the private sphere of the individual is visible. An administrative body does not have the constitutional power to penetrate so deeply into the privacy of an individual as to suspend or limit his rights. Especially under this administrative law. The constitutional legislative

mechanism by which rights may be limited or suspended does not interact in any way with the decisions of medical expertise.

Secondly, regarding the constitutionally established principle of human dignity, we could also conclude that the existing legal order is in direct conflict with it. The possibility that not just some body made up of narrow specialists in a science, such as doctors, determine the future and the present of the person with a disability without him or her having a say in the matter, is essentially a humiliating practice. According to the TELK system, which has consistently operated with this ideological worldview for decades, disabled people are unable to participate in the decision-making process for their own lives. In addition, the rating in percentages "relative to a healthy person" in the event of more than 90 percent or even 100 percent disability, this should mean that the person certified in this way is *de facto unfit*. It can do nothing or almost nothing. This is profoundly untrue in today's digital world, which allows a range of possibilities for virtually every person. To exclude someone from the civil circulation because someone has judged that it is impossible for him to be equal to other people is no more, no less, an element of violation of human dignity.

Thirdly, the current disability assessment system does not meet the principles of the welfare state. Just because a disability results in welfare payments does not make it a *a priori* an element corresponding to the constitutional concept of a welfare state. When the TELK system allows the equating of people with permanent functional deficits – physical, sensory, mental or intellectual – to people with chronic disease conditions such as diabetes or cardiovascular problems, who have not acquired a permanent deficit, then the social system faces enormous pressure. Allocating financial and other support to hundreds of thousands of people who have acquired a TELK solution, even though they have no actual functional deficit, puts

pressure on social systems. This, in turn, takes resources away from other vital state systems – education, health, infrastructure and others – and directs them to the essentially unreformed disability system, which values this social phenomenon in much the same way it did 80 years ago. This results in actual damage to *the common good* - the state is forced to reduce support from key sectors, directing it to that of the disabled, doing so in a way that does not even manage to support people in actual need of support. In addition, the lack of reform in the evaluation of the disability actually excludes from social and economic circulation hundreds of thousands of people who in other conditions and under another system could be an integral part of society. This is also a visible negative consequence on *the common good* , which the welfare state should promote and support.

The following conclusion was drawn from the above - today's disability assessment system cannot meet the *triple constitutional test proposed in the present study* . It bypasses *the constraining role* of the constitution, violates the principle of *human dignity* and is not in harmony with the postulates of the modern *welfare state* . It could be assumed that with the violation of these principles, the actual assessment of disability today in Bulgaria **is unconstitutional**. A qualitatively new approach to disability assessment is needed that takes into account the realities and spirit of the times.

For this purpose, it is proposed to include the following provisions in a new law for people with disabilities, which are specified in the dissertation as proposals *de lege ferenda* :

- **New disability assessment**

A finding was made about the need to change the visual angle to the disability, which was found to be currently a function of the *capabilities* of the disabled. It looks at what the person with a disability *can* and *cannot do*, which inevitably raises the question - *Quis custodiet ipsos custodes?* Who decides whether the decider made the right decision? A qualitatively improved and constitutional imperative approach would be one where the focus is not on the individual's capabilities or inabilities, but on the type and type of his need for support.

In other words, when applying for a disability assessment, the person submits their assessment based on their understanding of the *type of support* they need. The assessment of disability follows objective criteria - medical, social, legal - but is based on the self-assessment of the person with a disability. The decision-making body's final assessment itself needs to be guided by the type of support the person with a disability needs to receive. If a person needs **personal assistance, a technical aid, an accessible environment or supportive medical and rehabilitation care**, then he should be given access to such in the assessment that will issue the competent authority.

This approach completely changes the philosophy of disability. It ceases to be seen as centered around the condition of the person with a disability, but focuses on their needs and the needs that the disability gives rise to. Therefore, if a person is found not to need any of the four types of support – personal assistance, technical aids, accessible environment or supportive medical and rehabilitative care – then the same person should not be treated as a person with a disability.

- **Capacity building of a specialized administrative structure**

At the moment, there is an Agency for People with Disabilities, which is a secondary allocator of budget credits under the authority of the Ministry of Labor and Social Policy. In the existing Law on Persons with Disabilities, it is envisaged that this agency will be transformed into the State Agency for Persons with Disabilities, will become the first-level administrator of budget credits and will be subordinated to the Council of Ministers. This is a good step, but it should be proposed to expand it. A potentially good approach would be to entrust the disability assessment process to the State Agency for People with Disabilities. TELK should remain in history, and the new disability assessment process proposed under item 1 should be carried out by the State Agency for People with Disabilities.

- Improved access to social services

When following the new model for disability assessment that is proposed, it is necessary to build a new approach to the organization of social services. In essence, with the new type of assessment, his needs are shaped in the decision of the administrative body for assessment of disability. It is proposed to regulate, at the legal level, an order for receiving the necessary - according to the assessment of the disability - support of the "one-stop shop" principle.

- Starting up a research and development fund to create innovative technical aids

As technology advances, it is possible to achieve incredible results in the field of technical aids. New technologies could be a bridge to a more intensive and comprehensive inclusion of people with disabilities in the community. Bulgaria currently does not have a toolkit for promoting innovations in the creation of

technical aids. With the proposed fund, which should be administered by the increased capacity of the State Agency for People with Disabilities, such an effect can be achieved. Through research, design, prototyping and commissioning of qualitatively new technical aids, it is possible to achieve a much more complete and qualitative inclusion of people with disabilities in society.

- **Increasing the capacity of the Commission for Protection against Discrimination in order to improve the accessible environment for people with disabilities**

Along with the proposals presented so far for a new philosophy and positions in the Law on Persons with Disabilities, a change in the Law on Protection from Discrimination is also proposed. It is proposed to assign new powers to the CPD, as well as to establish a special internal unit in the institution to work on disability issues.

CONCLUSION

In the conclusion of the study, the main conclusions from it are systematized. They are as follows:

First, the disabled people are an integral part of the historical development of the constitutional legal system. Regulation in the field of disability is not only a labor law, insurance law or social issue. It is a matter of constitutional importance.

People with disabilities are part of the historical genesis of the constitutional matter. Historical sources clearly show that from Ancient Rome and Ancient Athens, through the Middle Ages, to modernity, the settlement of issues raised by disability found its constitutional reflection.

Second, disability is an issue that has its clear systematic place in international relations. With the adoption of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, the international community has placed a clear human rights emphasis on this vulnerable group of societies.

Third, the issues that disability raises are value themes within the constitutions of almost all developed countries. Although the approaches and methods of regulation are different, almost all countries on the planet share the view that the subject is vast and important enough to fall within the scope of constitutional law.

Fourth, as with any major topic in society, and with regard to people with disabilities, there are different ideological paradigms. The drivers are related to the medical model and to the social model of disability. Both approaches provide a coherent framework for understanding disability, but at the same time each has weaknesses.

Fifth, the issue of disability is at the core of society and this makes solving the problems that disability poses a topic of the highest legal order. The damage has direct implications in the Bulgarian constitution. It expressly recognizes the rights and status of persons with disabilities as a matter of constitutional rank. The basic law introduces guarantees for the exercise of the right to work, and hence the social realization of disabled people. It also places this vulnerable group under the special protection of the state and society.

Sixth, the great constitutional questions of human dignity and of the welfare state have a direct and immediate bearing on the matter of disability. It is impossible to implement constitutional policies in the field of disabilities without following the understanding of the dignity of the person. However, the postulates of the welfare

state, considered as an instrument for achieving the common good, should also be applied. Due to the complexity of the historical accumulations, it is always necessary to keep in mind the restraining role of the constitution, which does not allow excessive intrusion of the state into the private sphere of the individual. Thus, a kind of triple constitutional test is formed, which every policy in the field of disabilities must follow.

Seventh, the existing legal system for assessing disability in the country does not meet the criteria of the proposed triple constitutional test. Assessing the disability only through the medical expertise and TELK is an approach that contradicts the constitution. In other words, the current disability assessment system is unconstitutional because it clearly contradicts the dignity of the person, the principle of the welfare state, and the function of the constitution to restrain state power from excessive interference in the private sphere of the individual.

Eighth, on the basis of the proposed constitutional reading of the matter on disabilities, as well as in order to fully realize the constitutional protection of people with disabilities, it is proposed *de lege ferenda*, the following normative changes:

- To regulate a new approach to the assessment of disability;
- To improve access to social services;
- To increase and improve the administrative capacity of a specialized state institution in the field;
- To create a specialized research and development fund to support and catalyze innovation in the field of technical aids;
- To increase the capacity of the Commission for Protection against Discrimination so that it can effectively implement anti-discrimination measures to build an accessible architectural environment.

III. Contributions

The contribution of the dissertation can be systematized in the following main points:

- The work represents the first constitutional study of disability in Bulgaria. The topic has so far been considered mainly in the fields of administrative law, labor and insurance legal relations, medical law and others. From the point of view of the constitutional law, however, this matter did not have its purposeful investigation;
- An in-depth legal-historical review of disability from Antiquity, through the Middle Ages to the modern period has been carried out. Such a large-scale systematization of the legal-historical issues that the disability raises has not been carried out to date;
- Constitutional provisions concerning disability in 27 countries around the world have been systematized, and special attention has been paid to the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities;
- It has been argued that issues of disability have their own constitutional rank and therefore their consideration outside the framework that constitutional law delineates is incomplete and imprecise. The Bulgarian constitutional prerequisites for raising the issue of disability to the constitutional level have been analyzed;
- Contributed is the analysis and systematization of the leading models to disability, which are summarized for the first time as a complete ideological foundation that projects legal and political action on the subject of disability;
- The analysis of constitutional topics such as human dignity and the welfare state can be considered as a contributing point, as both topics are thoroughly and meaningfully examined in the context of the protection of the rights of people with disabilities;

- For the first time in the Bulgarian doctrine, an author's triple constitutional test was derived, defended and applied in relation to policies towards people with disabilities. In the analysis of the existing regulatory framework, the three-fold constitutional test was applied, and its results are that the existing framework contradicts the leading constitutional principles of human dignity, the welfare state, and the restraining function of the constitution is violated. With this, it was argued for the first time that the assessment of disability in our country is unconstitutional;
- Innovative legislative changes have been brought forward, numerous enough to form the basis of an entirely new Disability Act . A significant contribution is also the creation of a completely new model of disability assessment, which has a practical interdisciplinary character and is not only a matter of medical assessment.

IV. Publications related to the dissertation

1. **Kichashki, P.** Legal-historical manifestations of eugenics in the USA. – *Law, Politics, Administration* , 2020, volume 7, no. 3-4, pp. 59-68.
2. **Kichashki, P.** Impairment as a constitutional issue. – *Law, Politics, Administration*, 2022, volume 7, no. 2, pp. 29-37.
3. **Kichashki, P.** Legal-Historical Aspects of Disability in Nazi Germany. – *Knowledge : International Journal* , 2023, Vol . 56, Issue 1, p . 135-140.